

Hankâh-Vefâ İlişkisi Bağlamında İstanbul'daki Üç Medrese: Ka'riye, Hâkâniye-i Vefâ ve Vefâ Medreseleri

Mehdin Çiftçi*

Öz

Osmanlı medrese tarihiyle ilgili bazı araştırmalarda İstanbul medreselerinden Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ), Ka'riye (Hankâh) ve Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) medreseleri isim benzerliği dolayısıyla birbirlerine karıştırılmıştır. Mevcut kavram kargaşasının en önemli sebeplerinden biri "Hankâh" ve "Vefâ" kelimelerinin bu medreselerin adlandırılmasında ortak kullanılmasıdır. Bu karışıklıklar, özellikle müderris biyografilerinde karşımıza çıkmaktadır. Medreseler ve müderrisleri ana bölümlerinden oluşan çalışmamızda biyografilerin kronolojik olarak incelenmesiyle bilhassa "hankâh" kelimesinin bu medreselerin her biriyle ilgili kullanım farklılığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı medreseleri, İstanbul Medreseleri, Hakaniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ, Hâkâniye Dârülhadisi), Ka'riye (Hankâh) Medresesi, Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) Medresesi.

Three Istanbul Madrasahs in the context of Khanqâh-Vefâ Relation: Ka'riye, Hâkâniye-i Vefâ and Vefâ

Abstract

In various studies about history of Ottoman madrasahs, three Istanbul madrasahs, namely, Hâkâniye-i Vefâ (Khanqâh al-Vefâ), Ka'riye (Khanqâh) and Vefâ (Sheik Abu'l-Vefâ), are confused due to similarity of names. The primary reason behind the contradiction is the common use of words "Khanqâh" and "Vefâ" in nomination of these madrasahs. The confusions become apparent particularly in biographies of madrasah professors. Hereby study essentially consists of chapters on madrasahs and their professors; the chronological examination on biographies has revealed differences about the use of word "khanqâh" for each of these madrasahs.

Keywords: Ottoman madrasahs, Istanbul madrasahs, Hâkâniye-i Vefâ (Khanqâh al-Vefâ, Hâkâniye Dâr al-Hadîth), Ka'riye (Khanqâh) Madrasah, Vefâ (Sheikh Abu'l-Vefâ) Madrasah.

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı. Makaleyi anahatlarıyla da olsa inceleme zahmetinde bulunan ve değerli görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. İsmail Yiğit ve Doç. Dr. Bilgin Aydın hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim

Giriş

Osmanlı medrese tarihiyle ilgili araştırmalarda bazı İstanbul medreselerinin isim benzerliği dolayısıyla birbirlerine karıştırıldığı fark edilmiş ve bunlarla ilgili yapılan tespitler araştırmacıların dikkatlerine sunulmuştu.¹ Konunun daha detaylı bir şekilde incelenmesi sonucunda çözüme kavuşturulması gereken yeni sorunların olduğu kanaatine varıldı. Karşımızda iç içe geçmiş bir halde birbirlerine karıştırılan Hâkâniye-i Vefâ, Ka'riye² (Hankâh) ve Vefâ adlarında üç ayrı medrese bulunmaktadır.³ Araştırmalardaki mevcut bilgiler ışığında bu meselenin halli mümkün görünmemekteydi. Bu sebeple mevcut çalışmada, ilgili medreselerde görev yaptığı bildirilen müderrislerin biyografilerinin dikkatli bir incelemesi yapıldı. Bu kaynaklarda müelliflerin kullandıkları ifadeler kronolojik olarak incelendiğinde problem kısmen çözülmüş oldu. Ardından mevcut medreseler veya müderrisleriyle ilgili arşiv kaynaklarında destekleyici mahiyetteki bilgilere ulaşılmaya çalışıldı. Kaynaklarda ilk dikkat çeken şey, bazı müderrislerin hem Hankâh (Ka'riye) hem de Hâkâniye-i Vefâ'ya atanmasıydı. Mevcut kavram kargaşasının en önemli sebeplerinden biri "Hankâh"⁴ ve "Vefâ" kelimelerinin bu medreselerin adlandırılmasında ortak

1 Mehdiin Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012, s. 144.

2 Ka'riye kelimesinin imlasında Osmanlıca metinlerdeki yaygın kullanım tercih edildi.

3 Cahit Baltacı, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I-II, 2. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları, İstanbul 2005, I, 457-460; II, 815-816; II, 880-881; Mübahat Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 2000, s. 132; Zekeriya Kurşun ve dğr., *Medâris-i İstanbul: Yaşayan İstanbul Medreseleri*, I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü, İstanbul 2008, s. 285-294.

4 Tarikat mensuplarının oturmalarına ve ayin icra etmelerine mahsus yerler, bazı ufak anlam farklarıyla, tekke, zâviye, hânkâh (veya hânikâh), dergâh ve âsîtâne gibi isimlerle anılmıştır. Zaman ve bölge faktörlerine bağlı olarak farklı nitelikteki tesisleri tanımlayan ve İslâm dünyasında tarikat yapılarına verilen adlardan biri olan hankâh (çoğ. havânık), tekke manasına gelip dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılırdı. Hankâh postunda oturan şeyh, o tarikatın en büyük şahsı sayılırdı. Bk. M. Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1983, I, 730-731; III, 445; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981), s. 583. Hankâh hakkında detaylı bilgi için bk. Süleyman Uludağ, "Hankâh", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 42; M. Baha Tanman, "Hankâh (Mimari)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 43.

kullanılmasıdır. Her iki medrese için de *Hankâh* isminin kullanılması, araştırmacıları yanıltmış olmalıdır. Ayrıca Hâkâniye Medresesi'nin Vefâ semtinde olması, araştırmalarda II. Bayezid tarafından inşa edildiği belirtilen Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) Medresesi'yle de karıştırılmasına sebep olmuştur. Bu karışıklıklar, özellikle müderris biyografilerinde ortaya çıkmaktadır. Yaptığımız incelemede bilhassa *hankâh* kelimesinin bu medreselerin herbiriyle ilgili kullanım farklılığı tesbit edilmeye çalışıldı.

Hâkâniye-i Vefâ ve *Hankâh* medreselerine yapılan müderris tevcihleriyle ilgili olarak yapılan araştırma neticesinde, *Hankâh* isminin Hâkâniye-i Vefâ için kullanıldığı yerlerde hep bir tamlama içerisinde *Hankâh-ı Vefâ*; Ka'riye için ise müstakil olarak *Hankâh* veya *Hankâh Medresesi* şeklinde geçtiği tespit edildi. Sadece *Vefâ* veya *Vefâ Medresesi* şeklinde bir adlandırmaya ise rastlanmadı. Bu iki medresenin karıştırıldığı araştırmalarda örneğin *Atâi Zeyli*'ndeki Hısım Ali biyografisine dayanılarak verilen bilgi, Ka'riye (*Hankâh*) Medresesiyle ilgili olup adı geçen Hısım Ali de Ka'riye müderrisidir.⁵ Yine mevcut araştırmalarda *Atâi Zeyli*'ndeki Kâtipzâde Zeynî biyografisine dayanılarak verilen bilgi de Hâkâniye-i Vefâ Medresesi'yle ilgili olup adı geçen müderris de bu medreseye aittir.⁶ Konunun daha iyi anlaşılması için önce adı geçen medreselerin ilgili tarihlerdeki müderrisleri hakkında bilgi verilmesi uygun olacaktır.

Hısım Ali öncesi ve sonrası Ka'riye (*Hankâh*) Medresesi müderrisleri ve atamaları ile ilgili bilgiler kronolojik olarak şöyledir:

- Mehmed b. Arif (Lakabı Kuduz veya Abdülkuddûs, ö. 990/1582-83): "982 Cumâdelûlâ'sında Seyfî Çelebi yerine *Hankâh Hârici'ne* âric olup 983 Şaban'ında yine Seyfî Çelebi yerine Haseki pâyesine terfî olunmuş idi."⁷

- Hısım Ali (Ali b. Bâlî, Manık Ali, Uzun Bâlî'nin oğlu, Şekâik müzeyyili, ö. 992/1584-85): "983 Şaban'ında Abdülkuddûs yerine *Hankâh Hârici'*ni tekyegâh idüp 984 Cumâdelâhire'sinde yine Abdülkuddûs yerine Haseki pâyesine pirâye salmış idi."⁸

- Mustafa Cenâbî Efendi (Emir Hasan'ın oğlu, ö. 997/1588-89): "984 Cumâdelûlâ'sında Minik Ali Çelebi yerine *Ka'riye'*ye naklolundu."⁹

⁵ Atâi, eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye ve Zeyilleri: *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, II, 280 (Bundan sonra *Hadâik*).

⁶ *Hadâik*, 457.

⁷ *Hadâik*, 271.

⁸ *Hadâik*, 280.

⁹ *Hadâik*, 308.

Sadece üç müderris üzerinden verdiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere Hankâh ve Ka'riye şeklinde geçen medreseler aynı olup farklı ifadelerle biyografilerde geçmiştir.

Yine yukarıda adı geçen Kâtipzâde Zeynî Efendi ve sonrası Hâkâniye-i Vefâ müderrisleri ve atandıkları tarihlerle ilgili bilgileri de şöyle gösterebiliriz:

- Kâtipzâde Zeynî Efendi (Zeynelâbidîn Efendi, ö. Ramazan 1011/Şubat-Mart 1603): "1003 Şaban'ında Sultan Mehmed Han (III. Mehmed), Camii Vefâ kurbünde binasına ferman itdikleri *Hâkâniye* bunlara ihsan olundu."¹⁰

- Ebu'l-Meyâmin Mustafa (ö. Receb 1015/Kasım-Aralık 1606): "1005 Cumâdelâhire'sinde Katipzâde yerine *Hâkâniye-i Vefâ*'da mihrab-nişin-i ifâde olup"¹¹

- Memikzade (Memekzâde) Mehmed Efendi (ö. Zilkade 1009/Mayıs-Haziran 1601): "1005 Cumâdelâhire'sinde (Ebu'l-Meyâmin) Mustafa Efendi yerine Dârülhadis'e (Süleymaniye Dârülhadisi'ne) terfi olunup, 1006 Receb'inde yine anlar yerine *Hankâh-ı Vefâ*'da..."¹²

- Vihvîhek Efendi (Ahmed Vihvîhek, Seyfullah Efendi'nin oğlu, ö. 1022/1613-14): "1008 Receb'inde Memikzâde yerine *Hâkâniye-i Vefâ*..., 1009 Zilkade'sinde yine Memikzâde yerine Vâlîde-i Cedîde Medresesi..."¹³

- Abdülaziz Efendi (ö. Zilhicce 1027/Kasım-Aralık 1618): "1009 Zilkade'sinde *Hâkâniye-i Vefâ*'da ferş ü seccâde-i ifâde itmîşler idi."¹⁴

¹⁰ *Hadâik*, 457.

¹¹ *Hadâik*, 512. Selânikî Mustafa Efendi, Ebulmeyâmin Mustafa'nın Hâkâniye-i Vefâ'daki göreviyle birlikte aynı zamanda Vefâ Camii'nde de ders verdiğini belirtmektedir (Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)* [haz. Mehmet İpşirli], I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, II, 724). Ebulmeyâmin'in Hâkâniye-i Vefâ'ya tayini aynı kaynaktaki bir yerde daha şöyle geçmektedir: "Ve hazreti padişah-ı cihan-penâh (III. Mehmed) Dârülhadisi'nden (*Hâkâniye Dârülhadisi*) Mekke-i Mükerrime kadısı olan Mevlana Zeynî Efendi yerine merhûm u mağfûrun-leh Sultan Süleyman Hân Dârülhadisi'nden Kayın Mustafa Efendi (Ebulmeyâmin Mustafa, Sarı Gürüzâde Kayın) geldi. Ve anlar yerine... fi evâhiri Cumâdelûlâ sene 1005." (*Tarih-i Selânikî*, II, 665).

¹² *Hadâik*, 448.

¹³ *Hadâik*, 569.

¹⁴ *Hadâik*, 629.

Görüldüğü üzere Hâkâniye-i Vefâ'ya yapılan tevcîhât, farklı biyografilerde "Hâkâniye, Hâkâniye-i Vefâ, Hankâh-ı Vefâ" gibi isimlerle geçmektedir.

Hem Hâkâniye-i Vefâ hem de Ka'riye (Hankâh) müderrislerinin kronolojik olarak verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Yukarıda verilen birkaç örnekte görüldüğü üzere, her bir müderrisin atamasıyla ilgili kaynaklardaki bazı ifadeler de konuya ışık tutacak özelliktedir.

Araştırmada önce birbirlerine karıştırılan üç medreseyle ilgili temel bilgiler verilecek, ardından da herbir medresenin müderrisleri kronolojik olarak tablolar halinde gösterilecektir.

A. Medreseler

1. Ka'riye (Hankâh/Haseki Sultan Ka'riyye) Medresesi

Memleketin imarında önemli hizmetleriyle bilinen II. Bayezid devri sadrazamlarından Atik (Hadım) Ali Paşa'nın (ö. 917/1511)¹⁵ hayır eserleri arasında Khora (Hora) Manastır Kilisesi'nden çevirttiği Ka'riye Camii (Kilise Camii)¹⁶ de bulunmaktadır.¹⁷ Bu caminin yeriyle ilgili olarak kaynaklarda,

¹⁵ Atik (Hadım) Ali Paşa (ö. 917/1511), II. Bayezid döneminde 1501-1503 ve 1506-1511 yılları arasında iki defa Osmanlı sadrazamlığı yaptı. Hatta II. Bayezid birçok konuda idareyi ona bıraktı. Bu görevde iken Şahkulu İsyanı'nda Anadolu'da öldürüldü (2 Temmuz 1511). Detaylı bilgi için bk. Ayvansarayî Hüseyin Efendi ve dğr., *Hadîkatü'l-cevâmi': İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mimari Yapılar* (haz. Ahmed Nezih Galitekin), İşaret Yayınları, İstanbul 2001, s. 207; Mehmet İpşirli, "Atik Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IV, 64-65.

¹⁶ Osmanlı Devleti fetihlerle yeni ülkelere sahip oldukça buralardaki şehir ve kasabalarda bulunan kiliselerden en büyüğünü, bir bakıma fetih alâmeti olmak üzere camiye çevirmiştir. Kiliseden çevrilen camiler bazen devrinde fethin gerçekleştiği padişahın, bazen da vezirlerin evkafındandır. Başta İstanbul olmak üzere birçok yerleşim yerinde hayır sahipleri tarafından peyderpey camiye çevrilen eski kiliselerden biri de İstanbul'daki Ka'riye Camii'dir. İstanbul'daki Küçük Ayasofya, Hırâmî Ahmed Paşa, Koca Mustafa Paşa, İmrahor İlyas Bey, Bodrum (Mesih Paşa), Atik Mustafa Paşa, Fenârî İsâ, Vefâ Molla Gürânî, Zeyrek, Eski İmaret vb. camiler de bunlardandır (Semavi Eyice, "Cami [Mimari Tarihi]", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 78). Mimarlık tarihi açısından geçiş dönemi camilerinden olan Ka'riye (Kahriye) Camii, Edirnekapı'nın Haliç'e bakan yamacında bulunur. Bu mabed, Bizans döneminin önemli manastırlarından Khora'nın İsa'ya adanmış kilisesidir. İstanbul'un Fethi'nde ilk ele geçirilen

hepsi de aynı bölgeyi ifade eden Edirnekapı yakınlarında¹⁸, Edirnekapı'nın Haliç'e bakan yamacında¹⁹, Eğrikapı civarında²⁰, Tekfur Sarayı civarında²¹ gibi ifadeler kullanılmıştır. Atik Ali Paşa'nın, caminin bitişiğinde bir de medresesi bulunduğu belirtilmektedir.²² Mevcut medresenin Ka'riye mi veya başka bir medrese mi olduğunu bu ifadelerden çıkarmak en azından şimdilik mümkün görünmemektedir.

Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir yazma eserde "Medrese-i Kahriye, nâm-ı diğer Hankâh, der bâb-ı Tob" ifadesinden medresenin yerinin Topkapı'da olduğu belirtilmekteyse de²³ yukarıda caminin bulunduğu yeri belirten kaynaklara ilave olarak başka arşiv belgelerinde ise medresenin de Edirnekapı'da olduğu kayıtlıdır. Örneğin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir nüfus defterinde "Medrese-i Ka'riye der bâb-ı Edirne"²⁴; Millet

yapılardan biri olan Khora Manastırı, bir süre boş kalmış, şehrin içindeki bazı kilise ve harabeler bilhassa II. Bayezid döneminde camiye dönüştürüldüğünde bu yapı da Sadrazam Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiştir. 953 (1546) tarihli *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*'nde "Kenîse [Kilise] Camii" adıyla geçen caminin Atik Ali Paşa'nın Çemberlitaş'taki evkafına bağlı olduğu kayıtlıdır (Semavi Eyice, "Kariye Camii", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 495-496). Çok hadis rivayet eden yedi sahâbîden biri olan Ebû Saîd el-Hudrî'nin makam-kabrinin de burada olduğu iddia edilse de (Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, I-II, İstanbul 1281, I, 159; Eyice, "Kariye Camii", *DİA*, XXIV, 496) bu sahâbînin Medine'de vefat ettiği ve buraya defnedildiği belirtilmektedir (Raşit Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, X, 223).

¹⁷ Ayvansarayî ve dğr., *Hadîkatü'l-cevâmi'*: *İstanbul Camileri* s. 207; İpşirli, "Atik Ali Paşa", *DİA*, IV, 64-65; Halil İnalçık, "İstanbul (Tarih/Türk Devri)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIII, 226.

¹⁸ Ayvansarayî ve dğr., *Hadîkatü'l-cevâmi'*: *İstanbul Camileri*, s. 207; Tahsin Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, I, 85; İnalçık, "İstanbul", *DİA*, XXIII, 226.

¹⁹ Küçük, "Ebû Saîd el-Hudrî", *DİA*, X, 223.

²⁰ Mübahat Kütükoğlu, "Dârülhilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 7 (1978/1-2), s. 136; a.mlf., *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 253.

²¹ İpşirli, "Atik Ali Paşa", *DİA*, IV, 65.

²² Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, I, 159.

²³ *Mecmûatu'r-Resâil*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 3384, vr. 71a. Ayrıca bk. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 457-458.

²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Kamil Kepeci Defterleri (KK.d.)*, nr. 6589/1, s. 31 (tarih: 25 Za?/Ca? 1206 [1791-92]).

Kütüphanesi'ndeki bir *Tarîk Defteri'*nde ise "Hankâh-ı Ka'riye der bab-ı Edirne (sene 1251 [1835-36])"²⁵ denmektedir.

Birçok hayratıyla bilinen Kanunî Sultan Süleyman'ın eşi Haseki Hürrem Sultan'ın (ö. 965/1558) ise İstanbul'da Ka'riye Hankâh'ını medreseye çevirttiği belirtilmektedir.²⁶ Bu müessese, başlangıçta hankâh olarak yapılmış ancak daha sonra 963 (1555-1556) tarihinde medreseye çevrilmiştir. Bundan dolayı Hankâh Medresesi diye de anılmaktadır.²⁷ Atâî, konuyla ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "*Ka'riye diye bilinen Hankâh Medresesi'ni, bânisi Haseki Hürrem Sultan tâife-i sâfiyeye ta'yîn itmiş iken ol zümrenin hâm destlerinden îrâs-ı nüfûr idecek bazı umûr zâhir oldukda medreseye tebdîl olunmuştur.*"²⁸ Ka'riye Medresesi'ne atanan müderrislerle ilgili Şekâik zeyillerinde genellikle "tekyegâh" veya "caygâh" ifadeleri kullanılmıştır.²⁹ Bu kullanım, medresenin daha önce tekke (hankâh) olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Hürrem Sultan'ın medreseyi Mimar Sinan'a yaptırdığı anlaşılmaktadır. Mimar Sinan'ın eserlerinin adlarını bildiren listelerden *Tezkiretü'l-bünyân* ve *Tezkiretü'l-ebniye'*de Mimar Sinan'ın Ka'riye Camii'ne yakın bir medrese inşa etmiş olduğu görülmektedir.³⁰ Bu medresenin XVI. asırda Mimar Sinan'ın mimarlığı sırasında caminin yanına ilave edildiği, yön olarak da caminin kuzeyinde bulunduğu belirtilmektedir.³¹

Hürrem Sultan'ın hankâhtan çevirttiği medresenin, Atik Ali Paşa'nın Ka'riye Camii bitişiğinde olduğu söylenen medresesi mi yoksa Ka'riye Camii'nin bulunduğu bölgedeki başka bir medrese mi olduğu konusunda kaynaklardaki bilgilerden sonuca ulaşmak zor görünmektedir. Ancak medresenin Ka'riye Camii'nin bulunduğu Edirnekapı'daki bölgede

²⁵ *Tarîk Defteri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiye, nr. 58 (tarih: 1248-1262), vr. 62a.

²⁶ *Hadâik*, 168; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 777; a.mlf., "Hürrem Sultan", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 500.

²⁷ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 457-458.

²⁸ *Hadâik*, 168.

²⁹ Örneğin bk. *Hadâik*, 256 ve 506. Diğer örnekler için "Ka'riye (Hankâh) Medresesi Müderrisleri" bahsine bakınız.

³⁰ Rıfki Melül Meriç (haz.), *Mimar Sinan: Hayatı, Eseri I: Mimar Sinan'ın Hayatına Eserlerine Dair Metinler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965, s. 33, 94; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 457-458; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler, Darulkurrallar, Mektepler", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (ed. Sadi Bayram), I-II, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları 1988, I, 288.

³¹ M. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 253-254.

bulunması sebebiyle bu adı almış olması ihtimalinden bahsedilmektedir.³² Hürrem Sultan'ın bu medreseyi hankâh'tan çevirtmiş olması, Atik Ali Paşa'nın yaptırdığı medreseden farklı bir medrese olduğunu düşündürmektedir.

Şekâik zeyillerinde müderris tevcihleriyle ilgili olarak yaptığımız incelemeye göre 963-1135 (1555-1723) tarihleri arasında Hankâh veya Ka'riye şeklinde geçen medrese, sadece bir yerde Kahriye/Gahriyye³³ şeklinde zikredilmiştir. *Târîh-i Silsile-i Ulemâ* adlı yazma eserde "Medrese-i Kahriyye-i Evvel"³⁴, bir *Tarîk Defteri*'nde "Hankâh-ı Kahriye"³⁵, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir yazma eserde ise "Medrese-i Kahriyye"³⁶ şeklinde geçen medrese *Tarîk Defterleri*'nin çoğunda³⁷, *İlmiye Salnâmesi*'nde³⁸ ve *Şânî-zâde Tarihi*³⁹ ile *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*'nde⁴⁰ ise "Hankâh-ı Ka'riye" adıyla geçmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1218 (1803) tarihli bir belgede medresenin "Ka'riye Darulhadisi" şeklinde kayıtlı olduğu

³² Medresenin mahiyeti ve bulunduğu yerle ilgili tartışmalar için bk. Şehri Kartal, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul 2012, s. 377-380.

³³ *Hadâik*, 118.

³⁴ *Târîh-i Silsile-i Ulemâ* (Bundan sonra TSU), Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 2142, vr. 228a.

³⁵ *Tarîk Defteri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiyye, nr. 57 (tarih: 1230-1297), vr. 180b.

³⁶ "Medrese-i Kahriye, nâm-ı diğer Hankâh, der bâb-ı Tob." *Mecmûatu'r-Resâil*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 3384, vr. 71a. Ayrıca bk. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 457-458.

³⁷ *Tarîk Defterleri*, nr. 58, vr. 61b, 62a, 62b, 65a; nr. 59, vr. 30b, 31a, 31b; nr. 60, vr. 2a, 5b; nr. 62, vr. 43b, 44b, 46b; nr. 65, vr. 61a, 62b; nr. 66, vr. 36b, 37a, 38b; nr. 67, vr. 45b, 46b, 47b, 48b, 49a; nr. 68, vr. 104b; nr. 71, vr. 24b, 38a; nr. 71, vr. 39b; nr. 72, vr. 35a, 39b. *Tarîk Defterleri* ve Meşihat Arşivi'ndeki bazı defterler hakkında detaylı bilgi için bk. Bilgin Aydın, "Meşihat Arşivi'nde Şeyhülislamlık Merkez Kalemlerine Ait Bazı Defterler", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 2 (2000), s. 113-122.

³⁸ *İlmiye Salnâmesi: Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar* [nşr. Seyit Ali Kahraman v.dğr.], İstanbul 1998, s. 98.

³⁹ Şânî-zâde Mehmed 'Atâullâh Efendi, *Şânî-zâde Târîhi* (haz. Ziya Yılmaz), I-II, Çamlıca Basım Yayın İstanbul 2008, I, 704; II, 1019.

⁴⁰ Sahhaflar Şeyhi-zade Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi* (*Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle 1237-1241/1821-1826*) (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı 2000, s. 302, 396, 498.

belirtilmekteyse de⁴¹ böyle bir kaydın diğer arşiv belgeleri veya kaynaklarda neredeyse hiç kullanılmaması, mevcut isimlendirmenin sehven olduğunu düşündürmektedir.

Pâye bakımından medrese, inşa tarihi olan 963 (1555-56)'da ellili idi.⁴² 1001 (1592-1593) ve 1008 (1599-1600) tarihlerinde de aynı durumda olduğu belirtilmektedir.⁴³ Yaptığımız araştırmalarda ise medresenin daha sonra farklı tarihlerde genellikle hep altmışlı seviyelerde olduğu görülmektedir. Buna göre Ka'riye (Hankâh) Medresesi, Muharrem 1029 (Aralık-Ocak 1619-1620)⁴⁴ ve 1 Zilhicce 1040 (1 Temmuz 1631)⁴⁵ tarihlerinde altmışlı; 15 Rebülevvel 1100 (7 Ocak 1689)'de ibtidâ-i altmışlı⁴⁶; 20 Rebülâhîr 1115 (2 Eylül 1703)⁴⁷, 22 Receb 1117 (9 Kasım 1705)⁴⁸, 15 Safer 1120 (6 Mayıs 1708)⁴⁹ ve 1 Receb 1123 (15 Ağustos 1711)⁵⁰ tarihlerinde hareket-i altmışlı (altmış hareketi itibariyle); 15 Rebülevvel 1126 (31 Mart 1714)⁵¹ ve Receb 1128 (Haziran-Temmuz 1716) tarihlerinde ibtidâ-i altmışlı⁵²; 21 Şaban 1135 (27 Mayıs 1723) tarihinde⁵³ ise altmışlı seviyesinde idi. İlmiye Salnâmesi'ndeki bir kayda göre 21 Rebülevvel 1321 (17 Haziran 1903) tarihinde Hâmise-i Süleymâniyye derecesindeydi.⁵⁴ *Tarîk Defterleri* üzerinde yaptığımız

41 "Haseki Sultan'ın İstanbul'da kâin cami, imaret ve medresesi evkafından Ka'riye Dârülhadisi'ndeki dersiâm cihetinin tevcihî." Bk. BOA, *Cevdet-Maarif*, nr. 13/635 (1218/1803)'ten naklen bk. Kartal, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları*, 377.

42 *Hadâik*, 168.

43 Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 458.

44 *Hadâik*, 725.

45 *Hadâik*, 744.

46 Şeyhî Mehmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Vekâyiü'l-fudalâ* (nşr. Abdülkadir Özcan), III-IV, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, IV, 485-486 (Bundan sonra *Vekâyiü'l-fudalâ*).

47 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 564-565.

48 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 577.

49 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 664.

50 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 561.

51 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 532.

52 Fatih Günay, "Râşid Mehmed Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, 463.

53 *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 644.

54 Bu kayda göre İstanbul rûusunun Hâmise-i Süleymâniyye derecesini hâiz zevât arasında Hankâh-ı Ka'riyye müderrisi Bosnalı Yusuf Sûdî Efendi de bulunmaktaydı. Ruûs tarihi: 21 Rebülevvel 1321 (17 Haziran 1903). Bk. *İlmiye Salnâmesi* (nşr. S. A. Kahraman v.dğr.), 98. Ayrıca bk. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 458.

incelemeye göre ise medrese genel olarak Hâmise-i Süleymaniye⁵⁵ seviyesinde olmakla birlikte bazı dönemlerde Süleymaniye⁵⁶ veya Mûsıla-i Süleymaniye⁵⁷ seviyelerinde de görülmektedir.

1206 (1791-1792) tarihli bir nüfus defterinde medresenin toplam 6 odası olduğu, bunlardan sadece birinde talebe bulunduğu, diğerlerinin ise boş olduğu görülmektedir.⁵⁸ 20 Ağustos 1330 (2 Eylül 1914)'te yapılan bir teftişte yazılan raporda ise dört odalı ahşap bir yapı olan Ka'riye Medresesi'nin son derece harap bir durumda olduğu görülmektedir.⁵⁹ Son değişikliklere bakıldığında XIX. asırda geçirdiği bir yangın veya deprem sonunda yeniden yapıldığı ve küçültüldüğü, daha sonra da tamamen ortadan kaldırıldığı tahmin edilmektedir. 1869'da 10 talebesi bulunan medresenin odaları birer kişilik olacak ki 1914'te ancak 4 kişinin ikametine elverişli olduğu kaydedilmiştir.⁶⁰

Medresenin ne zaman yok olduğu bilinmemektedir. Günümüzde yeri bile tespit edilemeyen medresenin yeri hakkında tespit edebildiğimiz eldeki tek görsel veri ise Zeynep Ahunbay'ın 'Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları' adlı makalesinde bulunmaktadır. Ahunbay, çalışmasında bu medresenin Fatih'te

⁵⁵ *Tarîk Defterleri*, nr. 58 (tarih: 1248-1262), vr. 61b, 62a, 62b, 64a, 65a; nr. 59 (tarih: 1243-1250), vr. 30b, 31a, 31b; nr. 65 (tarih: 1275-1280), vr. 61a, 62b; nr. 66 (tarih: 1236-), vr. 36b, 37a, 38b; nr. 67 (tarih: 1248-1262), vr. 45b, 46b, 47b, 48b, 49; nr. 71 (tarih: 1215-), vr. 24b (itibarî olarak).

⁵⁶ *Tarîk Defterleri*, nr. 62 (tarih: 1262-1273), vr. 43b, 44b, 46b.

⁵⁷ *Tarîk Defterleri*, nr. 57 (tarih: 1230-1297), vr. 180b; nr. 68 (tarih: 1294-1306), vr. 104b; nr. 71 (tarih: 1215-), vr. 38a, 39b; nr. 72 (tarih: 1199-1207), vr. 35a, 39b.

⁵⁸ "Medrese-i Ka'riye der bâb-ı Edirne. Müderris Hafız İbrahim Efendi. Sâhib-i hücre Erzurumî es-Seyyid Osman Efendi. Hücre hâlî (boş), hücre hâlî, hücre hâlî, hücre hâlî, hücre hâlî. Yekûn: 6 hücre, 1 nefer." Bk. BOA, *K.K.d.*, nr. 6589/1, s. 31 (tarih: 1206 [1791-92]). Ayrıca bk. M. Kütükoğlu, "Dârülhilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", s. 136.

⁵⁹ İlgili kaydın ayrıntıları şöyledir: Ka'riye medresesi, Eğrikapı'da. Ahşap ve harap durumda. 4 oda ve diğer müştemilatıyla birlikte sağlık açısından talebe iskânına uygun değil. Bu nedenle daha sağlıklı koşullarda yeniden inşa ve ihyası daha uygun olacaktır. 4 kişi ikamet edebilir (20 Ağustos 1330). Müderrisleri: Ders-i âmmdan Rizeli Osman Efendi (üstü çizilmiş) ve ders-i âmmdan İstanbullu Hâfız Fazıl Efendi. Aynı kayda göre medrese 22 Kânûn-ı evvel 1334'te de son derece harap durumdaydı. (bk. M. Kütükoğlu, "Dârülhilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", 136).

⁶⁰ M. Kütükoğlu, "Dârülhilafeti'l-Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", s. 136; a.mlf., XX. *Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 253-254. Ayrıca bk. Eyice, "Kariye Camii", *DİA*, XXIV, 495-96.

olduğunu belirtmiş ve tarihi yarımada haritası üzerinde bulunduğu noktayı işaretlemiştir.⁶¹ Medresenin yeri hususunda Nakkaş Sâî Efendi'nin verdiği bilginin ise yanlış olduğu, onun "Sultan Selim kurbünde" dediği medresenin Fatih Çarşamba'daki Kösem Vâlîde Mâhpeyker Hanım'ın adına yapılan Vâlîde Medresesi (Özdemiroğlu Osman Paşa Medresesi) olduğu belirtilmektedir.⁶²

Ka'riye Medresesi, 1914 yılında İstanbul medreselerine yeni bir şekil verildiğinde önce "Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi" kapsamına alınmış, ancak daha sonra bu sistemden çıkartılmıştır.⁶³

⁶¹ Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", 296-297. Ayrıca bk. Kartal, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları*, 377-380.

⁶² Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 457-458. Medrese hakkında ayrıca bk. İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde Kanûnî Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566): İstanbul*, VI, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul 2004, s. 174.

⁶³ Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi, 1914 yılında yeni bir şekil verilen İstanbul medreselerinin genel adıdır. Osmanlı medreselerinin giderek bozulmaya başlaması üzerine dönem dönem ıslahat girişimleri olmuştur. Medreselerdeki esaslı ıslahat, 1914 yılında Mustafa Hayri Efendi'nin şeyhülislâmlığı sırasında dört yıllık çalışmalar sonunda gerçekleştirildi. Islahatın ilk olarak İstanbul'da başlatılması uygun görülerek İstanbul medreseleri bir heyet tarafından tek tek dolaşılıp incelendi. Böylece hangi medresenin kullanılabilir, hangisinin harap halde olduğu, sıhhi bakımdan talebe barındırmaya elverişli bulunup bulunmadığı, dershanesinin mevcut olup olmadığı, kaç talebeyi barındırabileceği gibi hususlar tesbit edildi. Bu araştırmaya göre deftere kaydedilen 184 medreseden seksen yedisi kadroya alınırken doksan yedisi kadro dışı bırakıldı (20 Ağustos 1330/2 Eylül 1914). Ancak daha sonra yeni birtakım düzenlemelere gidilerek komisyonun kadro dışı bıraktığı Küçük Ayasofya Medresesi ve Süleymaniye Dârülhadisi kadroya dâhil edilirken bu tesbitte yer alan Mehmed Ağa, Rüstem Paşa, Rahîkizâde, Süleymaniye Tıp medreseleri, Fâtih medreselerinden Karadeniz tarafı Çifteayak Kurşunlu ile Baş Tetimme, Akdeniz tarafı Tetimme-i Sâni medreseleri, ayrıca İsmihan Sultan ve Ka'riye medreseleri kadro dışı tutuldu. Böylece yeni sisteme dâhil olan medrese sayısı seksen bire inmiş oldu. Kadroya alınanlar ise tek bir medrese sayılarak İslâm hilâfetinin merkezinde bulunduğu için *Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi* adıyla anıldı. Bk. M. Kütükoğlu, "Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 507.

2. Hâkâniye-i Vefâ Medresesi

Kaynaklarda *Hâkâniye*⁶⁴, *Hâkâniye-i Vefâ*⁶⁵, *Hankâh-ı Vefâ*⁶⁶, *Hâkâniye/Vefâ Dârülhadisi*⁶⁷, *Sultan (III.) Mehmed Dârülhadisi*⁶⁸, *Medrese-i Hâkâniye*⁶⁹, *Medrese-i Hâmise-i Hâkâniye*⁷⁰ ve *Dârülhadis-i Vefâ*⁷¹ gibi farklı adlarla geçen *Hâkâniye-i Vefâ Medresesi*, III. Mehmed tarafından Vefâ'da babası III. Murad adına inşa edilmiştir.⁷² İnşa tarihiyle ilgili kaynaklarda net bir kayıt olmasa da buranın ilk müderrisi olan Kâtipzâde Zeynî Efendi'nin tayin tarihi olan Şaban 1003 (Nisan-Mayıs 1595)⁷³ tarihinden kısa bir süre önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Vefâ'da olmasının dışında, medresenin yeriyle ilgili kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Medrese adındaki Hankâh kelimesi, bu medresenin Vefâ Külliyesi bünyesinde olduğu belirtilen hankâhtan çevrilmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Buranın Vefâ Külliyesi bünyesindeki medrese olduğu da söylenebilir ancak buranın III. Mehmed tarafından, Vefâ Medresesi'nin ise II. Bayezid tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. Külliye

⁶⁴ *Hadâik*, 452, 457, 706.

⁶⁵ Medresenin en çok kullanılan ismidir. Örnek olarak bk. *Hadâik*, 459, 512, 569, 629, 739, 755; *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 20, 100, 199, 297, 542; IV, 73, 144, 252.

⁶⁶ *Hadâik*, 448; *Tarîk Defterleri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiye, nr. 57 (1230-1297), vr. 177b; nr. 58 (1248-1262), vr. 64a; nr. 62 (1262-1273), vr. 43a, 43b, 44b; nr. 65 (1275-1280), vr. 61a; nr. 67 (1248-1262), vr. 46a, 48b, 49a; nr. 68 (1294-1306), vr. 95b, 98a, 100a; nr. 72 (1199-1207), vr. 33a, 35a, 39b; *Tarîk Defterleri*, Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 3844, vr. 43b, 44b, 45b, 47a; nr. 3845, vr. 31a, 33a (Not: 3844 numaralı defterdeki varak numaraları genel olarak 10'ar verilmiştir. Ancak mevcut dijital görüntülerde arada atlanan sayfalar da bulunduğundan varak tespiti yapmak da zordur. Bu nedenle referans gösterdiğimiz varaklar, 40a'dan başlanıp geriye doğru bir hesaplamayla verilmiştir. 3845 numaralı defterde de benzer bir problem bulunmaktadır. Burada da referans gösterdiğimiz varaklar, mevcut 32a sayfasından geriye doğru bir hesaplamayla verilmiştir).

⁶⁷ *TSU*, vr. 64b, 80a, 113/1a; *Tarih-i Selânikî*, II, 665, 724. *Şekâik* zeyillerinde Hâkâniye-i Vefâ Medresesi'nin dârülhadis olduğuyla ilgili her hangi bir kayda rastlayamadık.

⁶⁸ *TSU*, vr. 123b.

⁶⁹ BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.)*, nr. 111 (20 N. 1055/9 Kasım 1645), vr. 3b.

⁷⁰ BOA, *MAD.d.*, nr. 994 (10 M. 1086/6 Nisan 1675), s. 4-8.

⁷¹ BOA, *Kamil Kepeci Defterleri (KK.d.)*, nr. 6589/1, s. 25 (tarih: 1206 [1791-92]).

⁷² Ali Yardım, "Dârülhadis (Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 531.

⁷³ *TSU*, vr. 64b; *Hadâik*, 457.

bünyesindeki mevcut medreseyle birlikte veya bağımsız olarak buranın dârülhadis olarak varlığını sürdürdüğü de ihtimal dâhilindedir. Vefâ Medresesi'nin hiçbir müderrisinin bilinmemesi, ona ait olduğu söylenenlerin de ya Hâkâniye-i Vefâ ya da Ka'riye müderrisleri olmaları gibi bilgiler bu medresenin varlığını da şüpheli hale getirmektedir. Eldeki verilerden bu konuda tam bir sonuca ulaşmak şimdilik zor görünmektedir.

Selanikî Tarihî'nde Hâkâniye-i Vefâ (Hâkâniye Dârülhadisi) ve buraya atanan ilk müderrislerle ilgili iki farklı kayıt bulunmaktadır:

"Ve hazreti Padişah-ı cihan-penah (III. Mehmed) Darülhadisi'nden (Hâkâniye Dârülhadisi) Mekke-i Mükerrreme kadısı olan Mevlana Zeynî Efendi yerine merhum u mağfûrun-leh Sultan Süleyman Han Dârülhadisi'nden Kayın Mustafa Efendi (Ebulmeyâmin Mustafa, Sarı Gürüzâde kaynı) geldi. Ve anlar yerine Padişah-ı Mağfûr Medresesi'nden Memekzâde Mevlana Mehmed Efendi geldi. Ve anlar yerine... fî evâhiri Cumâdelûlâ sene 1005 (Aralık 1596)"⁷⁴

"1006 Evâil-i şehri Receb'de (Şubat 1598) Hazreti Padişah-ı Cihan-penâh Vâlidisi hayrât u hasenâtı binalarına, ki şürû' olunmuştu, medrese-i şerifeleri ulemâ-i din içinde ilm ü fazl ile mümtaz ü benâm olanlardan Sarı Gürüzâde kaynı demekle maruf Şeyh Ebu'l-Vefâ Camii'nde ders u tedris ile mukayyed Padişah-ı gerdûn-cenâb Darülhadisi'nden (III. Mehmed'in yaptırdığı Hâkâniye Darülhadisi) yüz akçe ile Mevlana Mustafa Efendi'ye tevcih buyuruldu. Onun yerine merhûm ve mağfûrun leh Sultan Süleyman Han Dârülhadisi'nden Memekzâde (Memikzâde) Mevlana Mehmed Efendi buyuruldu..."⁷⁵

Baltacı, medresenin pâyeye bakımından 1006 (1597-98)'de altmış üstü olduğunu belirtmektedir.⁷⁶ Ancak aşağıda da geçeceği üzere bu seviyenin her dönem için geçerli olmadığı, III. Mehmed döneminde bu medrese pâyeye olarak yüksek iken sonraki dönemlerde medresenin Hâmise-i Süleymaniye veya Mûsıla-i Süleymaniye seviyelerine gerilediği görülmektedir. Nitekim medresenin pâyesiyle ilgili biyografilerden hareketle yaptığımız araştırmada 1080-1127 (1669-1715) tarihleri arasındaki birçok kayda göre medrese ya Hâmise-i Süleymaniye ya da Mûsıla-i Süleymaniye seviyelerinde

⁷⁴ *Tarih-i Selânikî*, II, 665.

⁷⁵ *Tarih-i Selânikî*, II, 724.

⁷⁶ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 880. Baltacı'nın kaynak gösterdiği *TSU*'daki ilgili varakta böyle bir kaydı bulamasak da buraya atanan ikinci müderris Mustafa Efendi'nin 100 akçe yevmiye aldığı bilgisi, bir önceki dipnotta da geçtiği üzere *Tarih-i Selânikî*'de geçmektedir.

görünmektedir. Buna göre Rebîülâhir 1080 (Mayıs-Haziran 1669)⁷⁷, Muharrem 1083 (Nisan-Mayıs 1672)⁷⁸, Safer 1091 (Mart 1680)⁷⁹, Rebîülevvel 1096 (Şubat-Mart 1685)⁸⁰, Safer 1099 (Aralık-Ocak 1687-88)⁸¹, Cumâdelûlâ 1099 (Mart-Nisan 1688)⁸² ve Safer 1100 (Kasım-Aralık 1688) tarihlerinde Hâmise-i Süleymaniye⁸³; 10 Şaban 1100 (30 Mayıs 1689)'da Mûsıla-i Süleymaniye⁸⁴; Zilhicce 1105 (Temmuz-Ağustos 1694)⁸⁵ ve Safer 1110 (Ağustos-Eylül 1698) tarihlerinde Hâmise-i Süleymaniye⁸⁶; 28 Zilkade 1110 (28 Mayıs 1699)⁸⁷, 11 Cumâdelûlâ 1114 (3 Ekim 1702)⁸⁸, 20 Rebîülâhir 1115 (2 Eylül 1703)⁸⁹ ve 15 Safer 1120 (6 Mayıs 1708) tarihlerinde Mûsıla-i Süleymaniye⁹⁰; 1 Receb 1123 (15 Ağustos 1711)'de Hâmise-i Süleymaniye⁹¹; 4 Muharrem 1127 (10 Ocak 1715) tarihinde ise Mûsıla-i Süleymaniye⁹² seviyelerindeydi. *Tarîk Defterleri* üzerinde yaptığımız incelemede de medrese genellikle Hâmise-i Süleymaniye⁹³ veya Mûsıla-i Süleymaniye⁹⁴ seviyelerinde görülmekle birlikte bazı kayıtlarda Süleymaniye⁹⁵ seviyelerinde de görülmektedir. Tabi burada bir hususu da göz ardı etmemek lazım ki bazı müderrisler, buldukları medreselerin pâyeleri

⁷⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 73.

⁷⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 531.

⁷⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 508.

⁸⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 20.

⁸¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 33.

⁸² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 393.

⁸³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 26.

⁸⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 600.

⁸⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 147.

⁸⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 391.

⁸⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 529.

⁸⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 613.

⁸⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 613.

⁹⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 540.

⁹¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 661.

⁹² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 522.

⁹³ *Tarîk Defterleri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiyye, nr. 57, vr. 177b (25 Ramazan 1297); nr. 58, vr. 64a (21 Rebîülevvel 1257); nr. 65 (tarih: 1275-1280), vr. 61a; nr. 67 (tarih: 1248-1262), vr. 46a, 48b, 49a; nr. 68 (tarih: 1294-1306), vr. 98a, 100a; nr. 72 (tarih: 1199-1207), vr. 33a; *Tarîk Defterleri*, Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 3844, vr. 43b, 44b, 45b, 47a; nr. 3845, vr. 31a, 33a.

⁹⁴ *Tarîk Defterleri*, nr. 72 (tarih: 1199-1207), vr. 35a, 39b.

⁹⁵ *Tarîk Defterleri*, nr. 62 (tarih: 1262-1273), vr. 43a, 43b, 44b; nr. 68 (tarih: 1294-1306), vr. 95b (bu kayıttta "bi'l-i'tibâr" kaydı var).

yükseltilmek suretiyle terfi edebiliyorlardı. Medresenin dönem dönem farklı seviyelerde olmasının bir sebebi de bu olabilir.

Hâkâniye-i Vefâ, kurulduğu dönemde pâye bakımından Osmanlı medrese teşkilatının zirvesi sayılan Süleymaniye Dârülhadisi'nden de yüksek görünmektedir. Bu dönemde aynı durum III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan tarafından inşa edilen İstanbul'daki Valide-i Cedîd Medresesi için de geçerlidir.⁹⁶ Bu nedenle mezkûr dönemde Süleymaniye Dârülhadis müderrislerinden bazıları mevcut görevlerinden sonra kadılık yerine bu medreseleri tercih etmişlerdir. Nitekim 1004-1012 (1597-1603) yılları arasında Ebulmeyâmin Mustafa⁹⁷, Memikzâde (Memekzâde) Mehmed Efendi⁹⁸, Sarı Hoca⁹⁹ ve Ahîzâde Hüseyin Efendi¹⁰⁰ Süleymaniye Dârülhadisi'nden sonra, önce Hâkâniye-i Vefâ'ya, ardından Vâlîde-i Cedîd Medresesi'ne geçmiştir.¹⁰¹

Kurulduğu ilk yıllarda Süleymaniye Dârülhadisi'nden daha prestijli olan Hâkâniye Medresesi sonraki dönemlerde yine Süleymaniye Dârülhadisi'nin gerisine düşmüştür. Nitekim 1089-1100/1678-1689 yılları arasında

⁹⁶ Vâlîde-i Cedîd Medresesi, 1006 (1597-98) tarihinde tamamlanmıştır. Yanında bir de mektebi bulunan medresenin, Sirkeci'de bugünkü İşbankası'nın yerinde olduğu ancak yıkılarak yerine bankanın yapıldığı belirtilmektedir (Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 838).

⁹⁷ Ebulmeyâmin Mustafa Efendi (Sarı Gürüzâde Kayın, Kayın Mustafa Efendi, Kaba Mustafa Efendi, Şeyhülislam [iki defa], ö. 1015/1606), Cemâziyelâhir 1004/Şubat 1596'da Dârülhadis-i Süleymaniye'ye, Cemâziyelâhir 1005/Ocak-Şubat 1597'de Hâkâniye-i Vefâ'ya atandı. 11 Receb 1006/17 Şubat 1598'de Vâlîde-i Cedîd Medresesi (Sâfiye Sultan Medresesi-İstanbul Sirkeci) tamamlandığında ilk olarak kendisine verildi (*Hadâik*, 512).

⁹⁸ Memikzâde Mehmed Efendi (ö. 1009/1601), Cemâziyelâhir 1005/Ocak-Şubat 1597'de Süleymaniye Dârülhadisi'ne, Rece1006/Şubat-Mart 1598'de Hankâh-ı Vefâ'ya ve Receb 1008/Ocak-Şubat 1600'de Vâlîde-i Cedîd Medresesi'ne müderris oldu (*Hadâik*, 448).

⁹⁹ Sarı Hoca (Mehmed Efendi, ö. 1009/1601), Ramazan 1011/Şubat-Mart 1603'te Süleymaniye Dârülhadisi'ne, aynı yıl Zilkade/Nisan-Mayıs'ta Hâkâniye-i Vefâ'ya, Cemâziyelâhir 1012/Kasım-Aralık 1603'te Vâlîde-i Mehmed Han Medresesi'ne (Vâlîde-i Cedîd-İstanbul Sirkeci) geçti (*Hadâik*, 618).

¹⁰⁰ Ahîzâde Hüseyin Efendi (Ahîzâde Mehmed b. Nurullah'ın oğlu, Hüdâyî, Şeyhülislam, ö. 1043/1633-34), Zilkade 1011/Nisan-Mayıs 1603'te Süleymaniye Dârülhadisi'ne, Cemâziyelâhir 1012/Kasım-Aralık 1603'te Hâkâniye-i Vefâ'ya, yıl sonunda ise Vâlîde-i Mehmed Han (Vâlîde-i Cedîd) Medresesi'ne geçti (*Hadâik*, 755-757).

¹⁰¹ Bk. Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 145-146.

Sadreddinzâde Sâdık Mehmed¹⁰², Mentешzâde Abdürrahim Efendi¹⁰³ ve Uşşakî Mustafa Efendi¹⁰⁴ gibi müderrisler Hâkâniye Vefâ'dan Süleymaniye Dârülhadisi'ne geçmişlerdir. Sonuç olarak Hâkâniye-i Vefâ Medresesi'nin dönemin padişahı III. Mehmed tarafından inşa edilmiş olmasının, medresenin yüksek dereceli olmasına ve dolayısıyla da tercih edilmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu medresenin, özellikle bânisinin hayatta olduğu dönemlerde Süleymaniye Dârülhadis müderrisleri tarafından da tercih edildiği; bânisinin vefatından sonra ise Süleymaniye Dârülhadisi'nin tekrar eski prestijine kavuştuğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁵

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan Süleymaniye Külliyesi'ne ait muhasebe kayıtlarına göre 1052 (1643) tarihinden itibaren Süleymaniye Külliyesi bünyesinde yer almayan ve tamamı Süleymaniye civarında bulunan bazı medreselerdeki müderrislerin maaşları Süleymaniye Vakfı tarafından karşılanmıştır. Bu kayıtlara göre mevcut tarihten itibaren uzun yıllar, diğer bazı medreselerle birlikte, Hâkâniye Medresesi müderrisine de yevmiye ödenmiştir (30 akçe).¹⁰⁶ Hâkâniye müderrisine yardım uygulamasının, sonraki tarihlerde de devam ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁷

¹⁰² Sadreddinzâde Sâdık Mehmed (Şeyhülislam [iki defa], ö. 1121/1709), Şaban 1086/Ekim-Kasım 1675'te Hâkâniye-i Vefâ'ya, Şevval 1089/Kasım-Aralık 1678'de Süleymaniye Dârülhadisi'ne müderris oldu (*Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 313). Bu tarihten 13 ve 14 yıl sonra Hâkâniye'den Dârülhadise yapılan atamalarda, Hâkâniye'nin Hâmise-i Süleymaniye seviyesinde olduğu belirtildiğine göre, bu dönemde de Hâmise-i Süleymaniye seviyesinde olması muhtemeldir.

¹⁰³ Mentешzâde Abdürrahim (Abdürrahim b. Kurd Mehmed b. Mehmed Çavuş, Şeyhülislam, ö. 1128/1716), Cemâziyelülâ 1099/Mart-Nisan 1688'de Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ'ya, Şaban 1099/Haziran 1688'de Süleymaniye Dârülhadisi'ne tayin oldu (*Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 393-395).

¹⁰⁴ Uşşakî Mustafa (ö. 1101/1689), Safer 1100/Kasım-Aralık 1688'de Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ'ya, Şaban 1100/Mayıs-Haziran 1689'da Süleymaniye Dârülhadisi'ne müderris oldu (*Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 26).

¹⁰⁵ Bk. Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 146-147.

¹⁰⁶ Örneğin bk. BOA, *MAD.d.*, nr. 111 (20 N. 1055/9 Kasım 1645), vr. 3b; nr. 15871 (17 M. 1055/15 Mart 1645), s. 4; nr. 3911 (25 L. 1057/23 Kasım 1647), s. 5; *Evkâf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri (Ev.Hmh.d.)*, nr. 1045 (9 Ş. 1110/10 Şubat 1699), vr. 2b.

¹⁰⁷ BOA, *K.K.d.*, nr. 7518, s. 6-7. Sultan Süleyman Vakfı tarafından yardım yapılan medreselerle ilgili detaylı bilgi için bk. Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 119-120.

1206 (1791-1792) tarihli bir nüfus defterine göre 15 odası bulunan ve her bir odada birer kişinin kaldığı medresede ikisi imam, biri de hademe olmak üzere toplam 15 kişinin ikâmet ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁸

3. Vefâ (Şeyh Vefâ/ Ebu'l-Vefâ) Medresesi

Vefâ Medresesi, İstanbul'un Vefâ semtine adını vermiş olan Şeyh Vefâ (Muslihuddin Mustafa Efendi)'ye¹⁰⁹ ait Şeyh Vefâ Külliyesi bünyesinde bulunmaktadır. Külliye; cami, tevhidhâne, medrese, hankâh¹¹⁰, çifte hamam,

¹⁰⁸ İstanbul ve çevresindeki medrese, cami gibi müesseselerde iskân eden talebe ve diğer personelin Müfettiş Ali Efendi vasıtasıyla kayda alındığı defterdeki bilgilerin ayrıntıları şöyledir: "Medrese-i Dârülhadis-i Vefâ: Müderris es-Seyyid Şeyh Abdullah Efendi tarafından Osman Efendi. Sahib-i hücre ..? Ömer Efendi, sahib-i hücre Gümrülü? Mustafa Efendi, sahib-i hücre Diyarbakirli Refî' Efendi, sahib-i hücre Trabzonî Osman Efendi, sahib-i hücre İstanköyü Mustafa Efendi, sahib-i hücre Tırnovalı Hüseyin Efendi, sahib-i hücre Ünyevî Abdurrahman Efendi, sahib-i hücre Karsî Osman Efendi, sahib-i hücre Boluvî Hafız Mustafa Efendi, sahib-i hücre ... Osman Efendi, sahib-i hücre İstanköyü Ali Efendi, sahib-i hücre İstanköyü Abdurrahman Efendi, sahib-i hücre Hademe-i Câmii şerif hatib vekili Simavî Abdullah Efendi, sahib-i hücre İmam vekili Bartını? Mustafa Efendi, sahib-i hücre İmamşehri? Molla Yusuf ...? Cümlesi birbirlerine kefil olmuştur. Hücurât: 15, Nefer: 15." (BOA, K.K.d., nr. 6589/1, s. 25.). Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) Medresesi bahsinde de geçeceği üzere, Mübahat Kütükoğlu mevcut kaydın Vefâ Medresesi'ne ait olduğunu zannetmiştir.

¹⁰⁹ Tam adı Mustafa b. Ahmed es-Sadrî el-Konevî olan ve Şeyh Muslihuddin Mustafa İbnü'l-Vefâ diye de bilinen Şeyh Vefâ, Konya'da doğmuştur. Mutasavvıf, âlim ve şâir olan Şeyh Vefâ, Zeyniyye tarikatının Vefâiyye kolunun da kurucusudur. İstanbul'da Fatih Sultan Mehmed'den büyük yardım ve destek görmüş, padişah onun için, adına nisbetle Vefâ diye anılacak olan semtte bir cami ile çifte hamam yaptırmıştır. Caminin yanındaki arazide şeyh tarafından derviş hücreleri, kütüphane, dervişler için evler ve imaret niteliğinde bir mutfak yaptırılmıştır. Şeyh Vefâ, 896 (1491) yılında vefat etmiş ve adına yaptırılan caminin haziresine defnedilmiştir. Bk. Reşat Öngören, "Muslihuddin Mustafa", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 269-270; Veyis Değirmençay-Ahmet Özkan, "Tuhfe-i Nâilî'de Konyalı Şairler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54 (2015), s. 63, 85. Hayatı için ayrıca bk. Abdülkadir Erdoğan, *Şeyh Vefâ: Hayatı ve Eserleri [Fatih Mehmed devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkiri]*, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1941.

¹¹⁰ Divan şairlerinden Şem'î'nin Şeyh Vefâ Hankâhı'nda Ali Dede'ye (ö. 917/1511-12) intisap ederek kendisinden tasavvuf terbiyesi aldığı ve uzun süre burada inzivâ hayatı yaşadığı belirtilmektedir. Bk. Murat Ali Karavelioğlu, "Şem'î, Prizrenli", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 506.

imaret, tabhâne, kütüphane, çeşme ve türbeden oluşmaktadır. Caminin ilk yapılışına “Câmi-i Hâkâniyye” terkibi tarih düşürülmüştür.¹¹¹

Cami ve çifte hamam Fatih Sultan Mehmed tarafından Şeyh Vefâ adına yaptırılmıştır. Fatih Vakfiyesi’nde cami “Vefâzâde Camii” diye belirtilmiştir.¹¹² Şeyh Vefâ Külliyesi’nin merkezindeki caminin yanına 1481-1490 yılları arasında medrese, mutfak ve kütüphane gibi bazı mekânlar eklenerek buranın geniş bir külliye haline getirildiği belirtilmektedir.¹¹³

Sonradan eklendiği söylenen bu birimlerden medrese ve türbenin II. Bayezid tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir.¹¹⁴ Fatih Vakfiyesi’nde¹¹⁵ ve 919 (1513-14) tarihli vakfiye suretinde medrese bulunmamaktadır.¹¹⁶ Medresenin bazı kaynaklarda Fatih Sultan Mehmed’e atfedilmesine karşılık Fatih’in vakfiyesinde yer almamasına ve caminin inşa tarihinin “Câmi-i Hâkâniyye” terkibinin ifade ettiği 881 (1476-77) olmasına bakarak külliyenin yapımına Fatih devrinde başlandığı ve II. Bayezid tarafından tamamlandığı belirtilmektedir.¹¹⁷ II. Abdülhamid devrinde tamir olunan ve sonradan ortadan kalkan medresenin Türkçe bir kitabesi bulunduğu belirtilmektedir.¹¹⁸

Vefâ Medresesi, özellikle müderrisleri konusunda hem Ka’riye (Hankâh) hem de Hâkâniye-i Vefâ medreseleriyle karıştırılmıştır. Bazı araştırmalarda, Hâkâniye Dârülhadisi (Hâkâniye-i Vefâ) adıyla müstakil bir medrese işlenmesine rağmen aynı medresenin müderrislerinin bir kısmı Ka’riye bir kısmı da Vefâ Medresesi’ne dâhil edilmiştir.¹¹⁹

¹¹¹ Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 130; Aziz Doğanay, “Şeyh Vefa Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 72.

¹¹² Doğanay, “Şeyh Vefa Külliyesi”, *DİA*, XXXIX, 72. Külliye hakkında ayrıca bk. M. Baha Tanman, “Şeyh Vefa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I-VIII, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, VII, 173-176.

¹¹³ Doğanay, “Şeyh Vefa Külliyesi”, *DİA*, XXXIX, 72.

¹¹⁴ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815.

¹¹⁵ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815.

¹¹⁶ *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 953 (1546) tarihli* (nşr. Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi), İstanbul 1970, s. 159. Ayrıca bk. İ. Aydın Yüksel, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri (886-926)*, V, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul 1983, s. 294.

¹¹⁷ Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 130; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (855-886/1451-1481)*, III, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü 1973, s. 502-506; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815.

¹¹⁸ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815.

¹¹⁹ Ayrıntılar için Vefâ müderrisleriyle ilgili kısma bakınız.

Medresenin pâyesiyle ilgili mevcut araştırmalarda verilen bilgiler de ya Ka'riye (Hankâh) veya Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ) medreseleriyle ilgili olup 983 (1575-76) tarihine dayandırılarak ellili olduğunun söylenmesi¹²⁰, ilgili isim karışıklığından kaynaklanmaktadır. Zira mevcut bilgiler Ka'riye Medresesi'yle ilgilidir.¹²¹

Medrese'nin "Hankâh" ve "Hâkâniye-i Vefâ" adlarıyla da anıldığı belirtilmiştir.¹²² Külliye birimlerinden caminin ilk yapılışına "Câmi-i Hâkâniyye" terkinin tarih düşürülmesi, ilk bakışta bu iddiayı makul gibi gösterse de kaynaklarda yer alan Hâkâniye-i Vefâ'nın III. Mehmed tarafından inşa edilmiş olması ve buraya atanan ilk müderrisin tayin tarihi gibi bilgiler mevcut iddiayı zayıflatmaktadır. Ancak ilgili bahislerde de belirtildiği üzere, isimlerle ilgili mevcut kayıtlar, Vefâ Medresesi'yle ilgili olmayıp ya Ka'riye (Hankâh) veya Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ) medreseleri hakkındadır.

1481-1490 yılları arasında inşa edildiği belirtilen Vefâ Medresesi'nin tespit edilebilen ilk müderrisi Mehmed b. Arif'tir. Ancak onun görev tarihinin (983/1575-1576) medresenin kuruluşundan yaklaşık olarak yüz yıl sonrasına ait olması ilginçtir. Halef ve selefinde yer alan müderrislerle birlikte bu müderrisin biyografisi incelendiğinde ise onun atandığı medresenin Vefâ değil Ka'riye Medresesi olduğu ve ondan önce 11 kişinin daha bu medresede görev yaptığı görülecektir.

Vefâ semtinde bulunduğu belirtilen bu medresenin, kaynaklardaki bazı bilgiler sebebiyle, Ka'riye ile aynı medreseler olduğu akla gelse de Ka'riye'nin yeriyle ilgili hep Edirnekapı taraflarının gösterilmiş olması bu ihtimali zayıflatmaktadır. Kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamasak da III. Mehmed'in de Vefâ Hankâh'ını (Hürrem Sultan'ın Ka'riye'de yaptığı gibi) medreseye veya dârülhadise çevirmiş olması da ihtimal dâhilindedir.

Mübahat Kütükoğlu, Vefâ Medresesi'nin hücre sayısı hakkında kaynaklarda ihtilaf bulunduğunu ve 15, 16 ve 18 gibi farklı rakamların zikredildiğini belirtmektedir.¹²³ Ancak onun 1792 tarihli deftere dayalı olarak verdiği bu bilgiler, Hâkâniye-i Vefâ medresesiyle ilgilidir.¹²⁴ Kaldı ki mevcut defterde "Medrese-i Dârülhadis-i Vefâ" başlığı kullanılmıştır ki bu başlık mevcut medresenin (Hâkâniye-i Vefâ'nın) III. Mehmed tarafından inşasıyla

¹²⁰ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815.

¹²¹ İlgili medreseye bakınız.

¹²² Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815; Kurşun ve dğr., *Medâris-i İstanbul*, I, 287.

¹²³ M. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 132.

¹²⁴ İlgili medreseye bakınız.

ilgili *Selânikî Tarihi*'nde geçen "dârülhadis" ifadesini de destekleyici mahiyettedir.¹²⁵

Vefâ Medresesi'nin oda sayısı ile ilgili olarak *Ders Vekâleti Medrese ve Müderris Defteri*'nde (DVMD) hücre sayısı hanesinde 18 rakamı varken teftiş heyeti raporunda 16 kadar odası olduğu kaydedilmiştir. Geniş bir avlusu bulunan medrese, bu tarihte oturulamayacak kadar harap olduğundan "Dârülhilafeti'l-'Aliyye" kadrosu dışında bırakılmıştır. Kalan kısmı da 1918'deki Vefa yangınında yanmıştır.¹²⁶

Kütükoğlu'nun *Ders Vekâleti Medrese ve Müderris Defteri*'ne (DVMD) dayalı olarak verdiği bilgilere göre XX. asra kadar birçok tamir gören medresede; 1869'da 30 talebe, dört dersiam ve iki de mezun bulunmaktaydı. 1914'te ise binada 20 kişinin ikamet edebileceği belirtilmekteydi.¹²⁷ Onun medresedeki personelle ilgili 1792 tarihli deftere dayalı olarak verdiği diğer bilgiler ise yukarıda geçtiği üzere Hâkâniye-i Vefâ'yla ilgili olup karıştırılmıştır.¹²⁸

II. Bayezid zamanında inşa edildiği belirtilen Vefâ Medresesi'nden günümüze yapının sadece batı ve kuzey duvarları ulaşabilmiştir. Medresenin batı kanadının bitiminde, üzerinde ebced hesabıyla 1197 (1783) yılını veren kitâbeye sahip bir de kapı yer almaktadır. Kitabede, buranın daha önce mevcut olan hankâh'ın odalarının yandığı ve I. Abdülhamid'in emriyle tekrar ihya edildiği belirtilmektedir. Tarikat faaliyetleriyle doğrudan alakalı olmayan çifte hamam, medrese ve kütüphane gibi unsurlara sahip olan Vefâ Külliyesi, bu yönüyle diğer tarikat yapılarından ayrılmaktadır. Yapının

¹²⁵ *Tarih-i Selânikî*, II, 665 ve 724. Detaylar için Hâkâniye -i Vefâ bahsine bakınız.

¹²⁶ M. Kütükoğlu, "Dârülhilafeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", s. 73-74. İlgili kayıttaki bilgiler özetle şu şekildedir: "Şeyh Ebu'l-Vefâ (Medresesi): Vefâ civarında. Hücre sayısı: 18. Medresenin yanındaki cami yeniden inşa olunmak üzere yıkıldığından medresenin camiye bitişik tarafı da yıkılmıştır. Aslında geniş bir çevresi ve 16 kadar odası varsa da zemine bitişik, gayet rutubetli ve hava akımına kapalıdır. Bunlara ilave olarak diğer müstemilatı daha önce tahrip edilen medrese, caminin de yıkılmasıyla birlikte oturulamaz hale gelmiştir. Caminin yeniden inşası esnasında burası da daha uygun koşullarda yeniden inşa edilirse güzel bir medrese olabilir. Hâlihazırda talebe iskânına uygun değildir. 20 kişi ikamet edebilir (20 Ağustos 1330/2 Eylül 1914). Müderrisleri: Süleymaniye dersiâmlarından Rizel Keşşâf İshak Nuri Efendi (üstü çizilmiş) ve dersiâmmından Erzurumlu Salih Nazım Efendi. Cami, 21 Kânûn-ı evvel 1334 [21 Aralık 1918]'de yanmıştır."

¹²⁷ M. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, s. 132-133.

¹²⁸ İlgili medreseye bakınız.

özellikle tekke-medrese ilişkisini göstermesi bakımından önem taşıdığı belirtilmektedir.¹²⁹

B. Müderrisler

Her üç medreseye ait tablolar, ağırlıklı olarak biyografik kaynaklara dayalı olarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte destekleyici mahiyette diğer kaynaklardan da istifade edilmiştir. Kesintisiz bir şekilde kronolojik olarak verilen bilgilerin neredeyse tamamı, Atâi ve Şeyhî'nin *Şekâik* zeyillerinden alınmıştır. Kaynaklarda hangi medresesi ifade ettiği ilk bakışta anlaşılabilen veya araştırmacıların yanlışlarına sebep olan ifadeler de mümkün olduğunca ilgili yerlerde verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca daha fazla yer işgal etmemesi adına tablolarda hicri ayların aşağıdaki kısaltmaları kullanılmıştır: Muharrem (M.), Safer (S.), Rebülevvel (Ra.), Rebülâhîr (R.), Cemâziyelevvel/Cumâdelûlâ (Ca.), Cemâziyelâhîr/Cumâdelâhîr (C.), Recep (B.), Şaban (Ş.), Ramazan (N.), Şevval (L.), Zilkade (Za.), Zilhicce (Z.)

1. Ka'riye (Hankâh) Medresesi Müderrisleri

Müderrisler	Görev Tarihleri	Yerlerine Tayin Oldukları Müderrisler-Medrese Adı
1. Hacı Hasanzâde (ö. 979/1572)	963	Ka'riye dîmekle ma'rûf Hankâh'ı , ... Haseki Hürrem Sultan... elli akçe ile... ¹³⁰ (İlk müderris)
2. Nişancızâde Ahmed (ö. 986/1578)	964 L.	Hacı Hasanzâde yerine Ka'riye ¹³¹
3. Mustafa b. Dâvud (Kara Davudzâde (ö. 975/1567-68)	967 M.	Nişancızâde yerine Kahriye ¹³²
4. Lütfi Beyzâde Mustafa (Meylî, ö. 996/1587)	970 Ş.	Davudzâde yerine Hankâh Medresesi ¹³³

¹²⁹ Doğanay, "Şeyh Vefâ Külliyesi", *DİA*, XXXIX, 73-74.

¹³⁰ *Hadâik*, 168. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³¹ *Hadâik*, 251. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³² *Hadâik*, 118. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³³ *Hadâik*, 300. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a. Meylî'nin buradaki göreviyle ilgili diğer bir kayıt şöyledir: "Elli akçe ile Kahriye Medresesi'ne andan zât-ı me'âlî-iktinâslarına Medrese-i Haseki hâss-ı kayd olunup andan vücûd-ı şeriflerine ki semâ-yı fezâ'ilde şî'râ-yı Yemâniyedür Medrese-i Şerife-i Semâniye tefvîz olındukda medrese-i

5. Fevrî Efendi (ö. 978/1571)	971 C.	Lütfi Beyzâde Mustafa yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh idüp ¹³⁴
6. Vankulu (Mehmed-i Vâni (ö. 1000/1592)	972 Ca.	Fevrî Efendi yerine Hankâh Medresesi ¹³⁵
7. Bostanzâde Mehmed (ö. 1006/1598)	974 R.	Van Kulu yerine Medrese-i Hankâh... tekyegâh olup ¹³⁶
8. Şems Efendi (Hocazade Şemseddin Efendi (ö. 1011/1603)	975 M.	Bostanzade Mehmed Efendi yerine def'aten Hankâh pâyesiyile ¹³⁷
9. Sinan Efendizâde Mehmed (ö. 989/1581)	976 C.	Hocazade Şemseddin Efendi yerine Medrese-i Hankâh'ı caygâh idüp ¹³⁸
10. Bostanzâde Mustafa (ö. 1014/1605-1606)	978 S.	Sinan Efendizâde Mehmed Çelebi yerine Hankâh pâyesini tekyegâh idüp ¹³⁹
11. Manav Seyfi Efendi (ö. 994/1586)	980 S.	Bostanzâde Mustafa Efendi yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁴⁰
12. Mehmed b. Arif (Kuduz/Kuddûs veya Abdülkuddûs (ö. 990/1582-83)	982 Ca.	Seyfi Çelebi yerine Hankâh Hârici' ne ¹⁴¹
13. Hısım Ali (Ali b. Bâlî, Manık Ali ö. 992/1584)	983 Ş.	Abdülkuddûs yerine Hankâh Hârici' ni tekyegâh idüp ¹⁴²

merkûma rûy-mâl cenâb-ı me'âli-sirişterleri ile mu'âdil ü müşâkil-i heştbehişt olmuş idi." (Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ* (haz. Aysun Sungurhan-Eyduran), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 332).

¹³⁴ *Hadâik*, 143. Osmanlı dönemi âlim ve şairlerinden olan Fevrî için ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a; Mehmet Kalpaklı, "Fevrî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 505.

¹³⁵ *Hadâik*, 316. Cevherî'nin *es-Sihâh* adlı Arapça sözlüğünün tercümesiyle meşhur olan Vankulu için ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a; Mustafa S. Kaçalın, "Vankulu", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLII, 513.

¹³⁶ *Hadâik*, 411. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³⁷ *Hadâik*, 458. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³⁸ *Hadâik*, 256. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹³⁹ *Hadâik*, 506. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁰ *Hadâik*, 288. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴¹ *Hadâik*, 271. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴² *Hadâik*, 280. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

14. Mustafa Cenâbî (ö. 997/1588-89)	984 Ca.	Minik Ali Çelebi yerine Ka'riye ¹⁴³
15. Emrullah Efendi (ö. 992/1584)	985 R.	(Mustafa) Cenabi Efendi yerine Hankâh Medresesi ¹⁴⁴
16. Sun'ullah Efendi (ö. 1021/1612)	988 Ş.	Emrullah Efendi yerine mesned-i celî-i Hankâh 'ı tekyegâh ¹⁴⁵
17. Küçük Mustafa (ö. 1004/1596)	990 Ş.	Sunullah Efendi yerine Hankâh rütbesine ¹⁴⁶
18. Ahizâde Abdülhalim (ö. 1013/1604)	991 S.	Küçük Mustafa yerine mihrab-ı Medrese-i Hankâh 'ı tekyegâh ¹⁴⁷
19. Kethüda Mustafa (ö. 1032/1623)	991 Z.	Ahizâde (Abdülhalim) Efendi yerine Hankâh pâyesin tekyegâh ¹⁴⁸
20. Abdülvehhâb Efendi (ö. 1014/1605)	995 Ra.	Kethüda Mustafa yerine Hankâh pâyesin tekyegâh ¹⁴⁹
21. Memekzâde/Memikzâde Mehmed (ö. 1009/1601)	998 R.	Abdülvehhâb Efendi yerine Hankâh pâyesin tekyegâh idüp ¹⁵⁰
22. Kara Abdurrahman (Süleyman'ın oğlu (ö. 1017/1608-1609)	1001 B.	Memekzâde yerine Ka'riye 'ye ¹⁵¹

¹⁴³ *Hadâik*, 308. Osmanlı tarihçisilerinden Cenâbî Mustafa için ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a; Mehmet Canatar, "Cenâbî Mustafa Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 352.

¹⁴⁴ *Hadâik*, 279. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁵ *Hadâik*, 553. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁶ *Hadâik*, 399. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁷ *Hadâik*, 495. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁸ *Hadâik*, 665. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁴⁹ *Hadâik*, 501. Ayrıca bk. *TSU*, vr. 228a.

¹⁵⁰ *Hadâik*, 448.

¹⁵¹ *Hadâik*, 527. "Abdurrahman Efendi, Edirne'de Üç Şerefeli'nin birinde müderris iken 1001/1592-93 tarihinde aynı akçe ile Mehmed Efendi yerine buraya tayin edildi (*Ruûs Defteri*, nr. 253, s. 84'ten naklen bk. Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 459). Baltacı, Kara Abdurrahman'la ilgili *Ruûs Defterleri*'nde geçen bu kayda dayanarak Abdurrahman Efendi adlı başka bir müderristen bahsetse de kronolojik olarak düşünüldüğünde Atâî'deki kayıta bir hata olmadığı ve bu defterde bahsedilen şahsın da Kara Abdurrahman olduğu anlaşılmaktadır.

23. Trabzonlu Mehmed (Mehmed-i Trabzonî (ö. 1011/1603)	1001 L.	Kara Abdurrahman yerine Ka'riye pâyesine ¹⁵²
24. Pîr Ali Efendi (ö. 1008/1599-1600)	1004 Za.	Trabzonlu Mehmed yerine Hankâh ¹⁵³
25. Ahîzâde Yahya (ö. 1020/1611-12)	1008 Ca.	Pîr Ali mahlûlünden Medrese-i Hankâh... tekyegâh ¹⁵⁴
26. Molla Ahmedzâde Nuh (ö. 1050/1640)	1008 Za.	Ahîzâde Yahya yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁵⁵
27. Nevâlîzâde Sadî (ö. 1042/1632)	1010 Ş.	Nuh Efendi yerine Hankâh Medresesi (1016 Za. Vefâ'da Hâkâniye) ¹⁵⁶
28. Karaca Ahmed (ö. 1024/1615-16)	1014 Ra.	Şemszâde Çelebi yerine Hankâh Medresesi ¹⁵⁷
29. Şeyh Mehmed (ö. 1018/1609)	1014 Z.	Karaca Ahmed yerine Hankâh pâyesin tekyegâh ¹⁵⁸
30. Mehmed Efendi (Kara Davudzâde'nin oğlu (ö. 1031/1622)	1016 R.	Kemal Efendi mahdûmu yerine Hankâh ¹⁵⁹
31. Mehterzâde Mehmed (ö. 1022/1613)	1018 M.	Davudzâde Efendi yerine Medrese-i Hankâh ¹⁶⁰

¹⁵² *Hadâik*, 459.

¹⁵³ *Hadâik*, 432. Baltacı, bir *Ruûs Defteri'*ndeki kayda dayanarak Kara Abdurrahman adlı müderrisi başka bir Abdurrahman olarak ikinci defa zikrettiği için Atâi'deki bu kaydın da hatalı olduğunu belirtmektedir (*Osmanlı Medreseleri*, I, 460). Ancak kronolojik olarak bilgileri kıyasladığımızda bu kayıta da hata olmadığı anlaşılmaktadır.

¹⁵⁴ *Hadâik*, 545.

¹⁵⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 95.

¹⁵⁶ *Hadâik*, 749.

¹⁵⁷ *Hadâik*, 573.

¹⁵⁸ *Hadâik*, 529.

¹⁵⁹ *Hadâik*, 640. Zeynî şeyhi Safiyüddin Efendi'nin torunlarından olan ve tasavvuf tarihiyle ilgili "Ricâl-i Zeyniyye" adlı eseriyle bilinen Mehmed Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Abdurrezzak Tek, "Osmanlı Tasavvuf Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyâtnâmelerinden *Ricâl-i Zeyniyye*", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2004/2), s. 215-230; Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 334-335. Ayrıca bk. Hatice Kelpetin Arpaguş, "Kara Dâvud İzmiti", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 359-360.

¹⁶⁰ *Hadâik*, 564.

32. Bâli Efendi (ö. 1026/1617)	1018 Ra.	Mehterzâde yerine Hankâh pâyesin caygâh ¹⁶¹
33. Serçe Hüseyin (ö. 1056/1646-47)	1019 M.	Karamanî Bâli Efendi yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh ¹⁶²
34. Recebzâde Efendi (ö. 1032/1623)	1022 R.	Hüseyin Efendi yerine Hankâh pâyesin tekyegâh ¹⁶³
35. Hidayet Çelebi (ö. 1027/1618)	1023 R.	Recebzâde yerine Hankâh pâyesin tekyegâh ¹⁶⁴
36. Dokuzzâde Abdülvehhab Çelebi (ö. 1040/1631)	1023 N.	Hidayet Çelebi yerine Hankâh Medresesi'ni tekyegâh ¹⁶⁵
37. Bekir Efendi (ö. 1032/1622-23)	1024 Ca.	Dokuzzâde Abdülvehhâb yerine Ka'riye ¹⁶⁶
38. Kara Said (Molla) (ö. 1026/1617)	1024 Za.	Bahaüddinzâde Bekrî yerine Hankâh Medresesi... 1026 R. vefat etti. Yerine Hacı Mehmedzâde... ¹⁶⁷
39. Hacı Mehmedzâde ¹⁶⁸		
40. Motonî Ahmed (ö. 1039/1629)	1029 M.	Hankâh müderrisi Hacı Mehmedzâde Sahn'la tebcil, bunlar altmış akçe ile Hankâh'a nakl ü tebdil ¹⁶⁹
41. Benli Abdülganî (ö. 1046/1637)	1030 S.	Ahmed Efendi yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁷⁰

¹⁶¹ *Hadâik*, 594.

¹⁶² *Vekâyüü'l-fudalâ*, III, 134.

¹⁶³ *Hadâik*, 682. Atâî bu müderrisi "Muîd Hüseyin Efendi" şeklinde verse de hatalı olmalıdır. Bu isim *Vekâyüü'l-Fudalâ*'da Serçe Hüseyin şeklinde geçmektedir. Doğrusu da bu olmalıdır. Zira Atâî'de Muîd Hüseyin'in (Kara Muîd, ö. 1025/1616-17) biyografisinde Hankâh veya Ka'riye'den bahsedilmeyip onun 1018 Rebülevvel'inde Bülbülzâde Efendi yerine Kalenderhâne Medresesi'ne, 1022 Muharrem'inde ise Sadreddinzâde yerine Sahn'a geçtiği belirtilmektedir (s. 590).

¹⁶⁴ *Hadâik*, 626.

¹⁶⁵ *Hadâik*, 747.

¹⁶⁶ *Hadâik*, 670-671.

¹⁶⁷ *Hadâik*, 592.

¹⁶⁸ *Hadâik*, 592, 725.

¹⁶⁹ *Hadâik*, 725.

¹⁷⁰ *Vekâyüü'l-fudalâ*, III, 30.

42. Ahîzâde Seyyid Mehmed (ö. 1044/1634)	1031 B.	Benli Abdülğani yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh... 1031 Z. Ayasofya-i Kebîr Medresesi ¹⁷¹
.....(tespit edilemedi)		
43. Bostanzâde Abdülkerim (ö. 1071/1660)	1032 B.	Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ¹⁷²
44. Molla Ahmedzâde Seyyid Mehmed (ö. 1059/1649-50)	1032 Z.	Bostanzâde Abdülkerim yerine Hankâh Medresesi (1034 S. Hâkâniye-i Vefâ) ¹⁷³
45. Kemal Efendizâde İbrahim (ö. 1067/1657)	1034 S.	Molla Ahmedzâde S. Mehmed yerine Hankâh Medresesi ¹⁷⁴
46. Atlu Davud (ö. 1054/1644-45)	1037 L.	Kemal Ef. İbrahim yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ¹⁷⁵
47. Damadzâde Abdülbâkî (ö. 1044/1634)	1038 L.	Atlu Davud yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ¹⁷⁶
48. Aysî/İsa? Efendi ¹⁷⁷ (ö. 1061/1651)	1040 N.	Damadzâde Abdülbâkî yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ¹⁷⁸
49. Kadızâde Mehmed (ö. Zilhicce 1040/1631)	1 Z. 1040	Aysî/İsa? Efendi yerine altmış akçe ile Hankâh Medresesi 'n caygâh... ¹⁷⁹
50. Hüdhüd Abdülkadir (ö. 1050/1640-41)	1040 Z.	Kadızade Mehmed mahlûlünden Hankâh Medresesi 'n tekyegâh (1043 N. Hâkâniye-i Vefâ) ¹⁸⁰

¹⁷¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 13. Ahîzâde Seyyid Mehmed hakkında ayrıca bk. Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 340-341.

¹⁷² Uşşakizâde İbrahim Efendi, *Zeyl-i Şekâik* (haz. Hans Joachim Kissling), Wiesbaden 1965, s. 276; *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 276. Şeyhî ve Uşşakizâde'nin zeyillerinde Bostanzâde'nin Mütevellizâde Mustafa Efendi yerine Hankâh'a geçtiği belirtilse de Atâf'de yer alan Mütevellizâde'nin biyografisinde böyle bir bilgi bulunmamakta ve Mütevellizâde'nin bu tarihte Yaverizâde Efendi yerine altmış akçe ile mükerreren meşrûtası olan Gevherhan Medresesi'ne tayin olduğu belirtilmektedir. Bk. *Hadâik*, 746.

¹⁷³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 186.

¹⁷⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 249.

¹⁷⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 119.

¹⁷⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 16.

¹⁷⁷ Biyografisi *Vekâyiü'l-fudalâ*'da bulunan Aysî Efendi'nin (s. 744) adı *Hadâik*'te İsa şeklinde geçmektedir (s. 194).

¹⁷⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 194.

¹⁷⁹ *Hadâik*, 744.

51. Sahhaf Şeyhzâde Abdurrahman (ö. 1055/1645)	1042 M.	Hüdhüd Abdülkadir yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁸¹
52. İsmailzâde Mehmed (ö. 1065/1654-55)	1043 N.	Sahhaf Şeyhzâde Abdurrahman yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁸²
53. Tezkireci Musa (ö. 1059/1649)	1048 M.	İsmailzâde Mehmed yerine Hankâh Medresesi ¹⁸³
54. Caferzâde Abdülbakî (ö. 1079/1668)	1049 M.	Musa Efendi yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁸⁴
55. Altıparmak Abdülfettah (ö. 1071/1661)	1052 Ş.	Caferzâde Abdülbakî yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁸⁵
56. Uzun Sa'dî (ö. 1058/1648)	1054 S.	Altıparmak Abdülfettah yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh (1057 R. Hâkâniye-i Vefâ) ¹⁸⁶ M. 1058'de Kudüs kadılığı ¹⁸⁷
57. Tezkireci Ahmed ¹⁸⁸		
58. Sivasîzâde Hocası Ömer (ö. 1077/1666)	1057 Ş.	Tezkireci Ahmed yerine Hankâh Medresesi ¹⁸⁹
59. Muhteşem Emiri Seyyid Mehmed (ö. 1081/1671)	1059 Ş.	Sivasîzâde Hocası Ömer yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh ¹⁹⁰
60. Kefevî Abdürrahim (ö. 1062/1651-52)	1061 Ş.	Seyyid Mehmed yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁹¹
61. Bosnavî Ahmed (ö. 1089/1678)	1062 M.	Kefevî Abdürrahim mahlûlünden Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁹²

180 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 97.

181 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 127.

182 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 228.

183 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 181.

184 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 348.

185 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 285.

186 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 183.

187 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 160.

188 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 333.

189 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 333.

190 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 375.

191 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 201.

192 *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 443.

62. Koçbaş Mahmud (ö. 1081/1670)	1065 N.	Bosnavî Ahmed yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁹³
63. Kabakulakzâde Mehmed (ö. 1083/1672)	1066 Ş.	Koçbaş Mahmud yerine Hankâh Medresesi'n caygâh (1071 M. Hâkâniye-i Vefâ) ¹⁹⁴
64. Abdülmuttalib Efendi (ö. 1076/1665-66)	1066 L.	Kabakulakzâde Mehmed yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁹⁵
65. Bukâyî Mustafa (ö. 1068/1658)	1068 S.	Abdülatif Efendi yerine Hankâh Medresesi ¹⁹⁶
66. Ahizâde Abdülhalim (ö. 1080/1669-70)	1068 B.	Bukâyî Mustafa yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ¹⁹⁷
67. Örekezade Ahmed (ö. 1109/1698)	1069 M.	Ahizade Abdülhalim Efendi yerine Hankâh Medresesi'n caygâh (1072 L. Hâkâniye-i Vefâ) ¹⁹⁸
68. Kız Ali (Ebu'l-Meâlî) (ö. 1083/1672)	1071 M.	Örekezade Ahmed yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh ¹⁹⁹
69. İmamzâde Mehmed Kadri (ö. 1085/1674)	1073 B.	Kız Ali yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh ²⁰⁰
70. Gümülcineli Abdullah (ö. 1098/1687)	1075 M.	İmamzâde Mehmed yerine Hankâh Medresesi'n tekyegâh (1083 M. Hâkâniye-i Vefâ) ²⁰¹
71. İsmailzâde Mustafa (ö. 1097/1686)	1077 N.	Abdullah Efendi yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ²⁰²
72. Mandal Ahmed (ö. 1099/1688)	1079 Ra.	İsmailzâde Mustafa yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ²⁰³

¹⁹³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 368, 644.

¹⁹⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 392.

¹⁹⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 320.

¹⁹⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 255.

¹⁹⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 360.

¹⁹⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 144.

¹⁹⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 393.

²⁰⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 409.

²⁰¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 531.

²⁰² *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 526, 640.

²⁰³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 13.

73. Kapucuzâde Ahmed (ö. 1088/1677)	1080 R.	Mandal Ahmed yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ²⁰⁴
74. Zeki Ahmed (ö. 1094/1683)	1083 M.	Kapucuzâde Ahmed yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²⁰⁵
75. Mü'minzâde Mehmed (ö. 1100/1689)	1085 S.	Zeki Ahmed yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ²⁰⁶
76. Eyyubî Müezzîn Şaban (ö. 1099/1688)	1086 L.	Mü'minzâde Mehmed yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²⁰⁷
77. At Bazarî Ahmed (ö. 1163/1749-50)	1088 Ş.	Eyyubî Şaban yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²⁰⁸
78. Elmas Ağa Hocası Ali (ö. 1092/1681)	1089 L.	Atpazarî Ahmed yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²⁰⁹
79. Uşşakî Mustafa (ö. 8 1101/1689)	1091 S.	Elmas Ağa Hocası Ali yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ²¹⁰
80. Kilisî Damadı Hıfzî Mustafa (ö. 1100/1688)	1092 B.	Uşşakî Mustafa yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ²¹¹
81. Abdülhalimzâde Mehmed Salih (ö. 1114/1702-1703)	1093 R.	Hıfzî Mustafa yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²¹²
82. Şemseddinzâde Mustafa (ö. 1106/1694)	1095 R.	Abdülhalimzâde M. Salih yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²¹³
83. Nifi İbrahim (ö. 1121/1709)	1097 Ca.	Şemseddinzâde Mustafa yerine Hankâh Medresesi 'n caygâh ²¹⁴
84. Celeb Hüseyin (ö. 1107/1696)	1099 Ca.	Nifi İbrahim yerine Hankâh Medresesi 'n tekyegâh ²¹⁵

²⁰⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 438, 637.

²⁰⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 507.

²⁰⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 23.

²⁰⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 12.

²⁰⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 63.

²⁰⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 486.

²¹⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 26.

²¹¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 16. Ayrıca bk. Çiftçi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, 399.

²¹² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 192.

²¹³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 89.

²¹⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 304.

²¹⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 124.

85. Tatar Abdullahzâde Yahya (ö. 1131/1719)	15 Ra. 1100	Celeb Hüseyin yerine ibtidâ-i altmışlı itibariyle Hankâh Medresesi'n caygâh ²¹⁶
86. Esadzâde İmamı Mehmed (ö. 1106/1694)	1102 B.	Tatar Abdullahzâde Yahya yerine Hankâh Medresesi'n caygâh ²¹⁷
87. Keşfi Abdullah (ö. 1117/1705)	1104 R.	Esadzâde İmamı Mehmed yerine ²¹⁸
88. Elhac Ali Paşazâde Hüseyin Bey (ö. 1125/1713)	1106 M.	Keşfi Abdullah yerine ²¹⁹
89. Kabakulakzâde Mehmed Said (ö. 1127/1715)	1107 B.	Ali Paşazâde Hüseyin Bey yerine ²²⁰
90. Madrûb Yusuf (ö. 1121/1709)	1110 Ra.	Kabakulakzâde Mehmed yerine ²²¹
91. Vahdi İbrahim (ö. 1126/1714)	1112 Ş.	Madrûb Yusuf yerine ²²²
92. Müfettiş-i Haremeyn Abdülbakî (ö. 1116/1704-1705)	1114 M.	Vahdi İbrahim yerine ²²³
93. Gelibolulu Mektubî Osman (ö. 1136/1724)	20 R. 1115	Altmış hareketi itibariyle Abdülbakî Efendi yerine ²²⁴
94. Abdülvehhâb Efendi (ö. 1136/1724)	22 B. 1117	Altmışlı hareket-i misliyesi itibariyle Gelibolulu Mektubî Osman yerine ²²⁵
95. Boluvîzâde Seyyid Ahmed Said (ö. 1142/1729)	15 S. 1120	Altmışlı hareket-i misliye itibariyle Abdülvehhâb Efendi yerine ²²⁶
96. Saray Hocası Mustafa (ö. 1136/1724)	1 B. 1123	Altmış hareketi itibariyle Boluvîzâde S. Ahmed yerine ²²⁷

²¹⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 485-486.

²¹⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 87.

²¹⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 267.

²¹⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 357.

²²⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 377-378.

²²¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 316.

²²² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 362.

²²³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 266.

²²⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 564-565.

²²⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 577.

²²⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 664.

97. Eşrefzâde Seyyid Abdullah (ö. 1126/1714)	1123 N.	Saray Hocası Mustafa yerine Hankâh ²²⁸
98. İsmail Efendizâde Mehmed Sadık (ö. 1135/1722)	15 Ra. 1126	Eşrefzâde Seyyid Abdullah mahlûlünden ibtidâ-i altmışlı itibariyle ²²⁹
99. Râşid Mehmed (ö. 1148/1735)	1128 B.	İbtidâ-i altmışlı rütbesiyle Hânkâh-ı Ka'riye Medresesi... 1130 L. Bayram Paşa Medresesi ²³⁰
100. Ayntabî Ahmed ²³¹		
101. Tatar Efendi Damadı Mehmed (ö. 1140/1728)	21 Ş. 1135	Altmışlı hareket-i misliyesi itibariyle Ayntabî Ahmed yerine Hankâh Medresesi'n caygâh... 19 S. 1138 Ali Paşa-yı Cedid Medresesi ²³²
.....		
102. Çeşmîzâde Mustafa Reşid (ö. 1184/1770)	Temmuz 1768	Ka'riye Hankâhı'na tayin ²³³
.....		
103. Seyyid Mehmed Arif	1231/1816 ²³⁴	

²²⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 561.

²²⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 362.

²²⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 532.

²³⁰ Şair, münşî ve Osmanlı vak'anüvisi olan Râşid Mehmed Efendi hakkında detaylı bilgi için bk. Günay, "Râşid Mehmed Efendi", *DİA*, XXXIV, 463.

²³¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 644.

²³² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 644.

²³³ Vak'anüvis ve şair olan Çeşmîzâde hakkında detaylı bilgi için bk. Bekir Kütükoğlu, "Çeşmîzâde Mustafa Reşid", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 289.

²³⁴ "15 Safer 1231 (16 Ocak 1816) tarihinde Galata Kadılığı, 1 Ramazan 1231 (26 Temmuz 1231) tarihinde zaptetmek üzere bâ-Hâmise-i Süleymaniye Hankâh-ı Ka'riyye (Kahriyye) müderrisi ve Haremeyn Teftişi başkâtibi Seyyid Mehmed Arif Efendi'ye tarih-i rûusunun 31 senesi... tevcih olundu. (15 Safer 1231/16 Ocak 1816) tarihinde Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hankâh-ı Ka'riyye (Kahriyye) müderrisi ve Haremeyn Teftişi başkâtibi olan Seyyid Mehmed Arif Efendi, 1 Ramazan 1231 (26 Temmuz 1816) tarihinde başlamak üzere Galata Kadılığı'na atandı." (*Şânî-zâde Târîhi*, I, 704).

.....		
104. Münib Efendizâde Seyyid Mehmed Sâdık	1236/1820 ²³⁵	
.....		
105. Karamanî Şerif Efendizâde Seyyid Mehmed Necîb	1239/1823- 1824 ²³⁶	
106. Seyyid Mehmed Arif	1240/1824 ²³⁷	
107. Paşmakçızâde Seyyid İbrahim	1241/1825- 1826 ²³⁸	
.....		
108. Müfid İsmail Efendi hafidi Muhammed Nureddin Efendi	1248/1832- 33	Hâmise-i Süleymaniye ²³⁹
.....		

²³⁵ "13 Rebûlevvel 1236 (19 Aralık 1820) tarihinde Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hankâh-ı Ka'riyye müderrisi olan Münib Efendizâde Seyyid Mehmed Sâdık Efendi, 1 Ramazan 1236 (2 Haziran 1821) tarihinde başlamak üzere... tayin oldu." (*Şânî-zâde Târîhi*, II, 1019).

²³⁶ "(1239 [1823-24] olaylarından) Safer 1240 (Eylül-Ekim 1824)'te başlamak üzere Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hankâh-ı Ka'riyye müderrisi olan Karamanî Şerif Efendizâde Seyyid Mehmed Necîb Efendi Üsküdar kadılığına atandı." (*Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 302).

²³⁷ "(1240 [1824-25] vakalarından) Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hankâh-ı Ka'riyye müderrisi olan Çelebizâde Zeynelâbidin Efendi mahdumu Seyyid Mehmed Arif Efendi, 1 Safer 1240 (25 Eylül 1824) tarihinde Üsküdar kadılığına atandı." (*Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 396).

²³⁸ "(1241 [1825-26] tarihindeki vakalardan) Kazâ-i Mısır ile sene-i câ'iyeye şehir-i rebûlevveli guresinden zabt olunmak üzere sâbıkâ Selanik kadısı Mehmed Emin Efendizâde zâdesi Abdülkadir Bey cezlân ve bâ-Hâmise-i Süleymaniye Hankâh-ı Ka'riyye müderrisi olup, gâli/nemâlî mansıba muntazır olan Paşmakçızâde Seyyid İbrahim Efendi'ye bilâ-istimzâc Kazâ-i Kuds-i şerif telhîs olunup fekat rütbesi yevm-i zabtı olan gurre-i merkûmeden i'tibar ve oğlu Hâric ruûsiyle kâmkâr kılınarak mecbûru'l-cinân ve Gelibolu'da menfâ iken ahd-i karibde itlâk olunan Dârülhadis müderrisi Kapan/Kaban Nâibizâde Abdülhalim Molla, yine sene-i merkûme saferinden zabt olunmak üzere İzmir-i kebîr kazasıyla şâdân oldu." (*Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi*, s. 498).

²³⁹ *Tarîk Defteri*, nr. 58, vr. 61b.

109. Hattat Mustafa Mollazâde es-Seyyid Mehmed Rıza	1250/1834-35	Hâmise-i Süleymaniye ²⁴⁰
110. Beypazarî İbrahim Efendi	1251/1835-36	Hâmise-i Süleymaniye ²⁴¹
.....		
111. Türbedarzâde Mehmed Nurullah	1254/1838-39	Hâmise-i Süleymaniye ²⁴²
.....		
112. Ahmed Reşid Efendizâde Mehmed Ataullah	21 Ra. 1257 (13 Mayıs 1841)	Hâmise-i Süleymaniye ²⁴³
.....		
113. İstanbulî Mehmed Nuri	25 Ramazan 1297 (31 Ağustos 1880)	Mûsıla-i Süleymaniye ²⁴⁴
.....		
114. Bosnalı Yusuf Sûdî Efendi	Ruûs tarihi: 21 Ra. 1321 (17 Haziran 1903)	İstanbul rûusunun hâmise-i Süleymâniyye derecesini hâiz zevât arasında Hankâh-ı Ka'riyye ... ²⁴⁵

2. Hâkâniye-i Vefâ Müderrisleri

Müderrisler	Görev Tarihleri	Yerlerine Tayin Oldukları Müderrisler-Medrese Adı
1. Kâtipzâde Zeynî (ö. 1011/1603)	1003 Ş.	Sultan Mehmed Han (III. Mehmed), Cami-i Vefâ kurbünde binasına ferman

²⁴⁰ *Tarîk Defteri*, nr. 58, vr. 62a.

²⁴¹ *Tarîk Defteri*, nr. 58, vr. 62a.

²⁴² *Tarîk Defteri*, nr. 58, vr. 62b.

²⁴³ *Tarîk Defteri*, nr. 58, vr. 64a.

²⁴⁴ *Tarîk Defteri*, nr. 57, vr. 180b.

²⁴⁵ *İlmiye Salnâmesi* [nşr. Seyit Ali Kahraman v.dğr.], 98.

		itdikleri Hâkâniye bunlara ihsan olundu. ²⁴⁶ (ilk müderris)
2. Ebu'l-Meyamin Mustafa (ö. 1015/1606)	1005 C.	Katipzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁴⁷
3. Memikzâde (Memekzâde) Mehmed (ö. 1009/1601)	1006 B.	Ebu'l-Meyamin Mustafa yerine Hankâh-ı Vefâ ²⁴⁸
4. Vıhvihek Efendi (ö. 1022/1613-14)	1008 B.	Memekzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁴⁹
5. Abdülaziz Efendi (ö. 1027/1618)	1009 Za.	Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁰
6. Azmîzâde Mustafa Hâletî (ö. 1040/1631)	1010 Ş.	Hocazade Abdülaziz yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵¹
7. Nefeszâde Mustafa (ö. 1011/1603)	1011	Azmîzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵²
8. Sarı Hoca (ö. 1026/1617)	1011 Za.	Nefeszâde mahlûlünden Hâkâniye-i Vefâ ²⁵³
9. Ahîzâde Hüseyin (ö. 1043/1633-34)	1012 C.	Sarı Hoca yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁴
10. Vahyîzade Abdullah (ö. 1015/1607)	1013 Ca.	Ahîzade Hüseyin yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁵
11. Hidayet Efendi (ö. 1039/1630)	1014 Ra.	Vahyîzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁶

²⁴⁶ *Hadâik*, 457.

²⁴⁷ *Hadâik*, 512. Ayrıca bk. Mehmet İpşirli, "Ebülmeyâmin Mustafa Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, X, 362.

²⁴⁸ *Hadâik*, 448.

²⁴⁹ *Hadâik*, 569.

²⁵⁰ *Hadâik*, 629.

²⁵¹ *Hadâik*, 739.

²⁵² *Hadâik*, 459.

²⁵³ *Hadâik*, 618.

²⁵⁴ *Hadâik*, 755. *TSU*'da Müteaccim Mehmed'in (ö. 1012/1603-1604), III. Mehmed Darülhadisî (Hâkâniye-i Vefâ-Hâkâniye Dârülhadisî)'ne atandığında Süleymaniye Darülhadisî müderrislerinden Ahîzâde Hüseyin Efendi'nin itiraz ettiği, buranın kendi hakkı olduğunu söylediği ve sonunda ikisinin yerlerinin değiştirilerek Müteaccim Mehmed'in Süleymaniye Darülhadisî'ne, Ahîzâde'nin ise Hâkâniye Darülhadisî'ne atandığı belirtilmiştir (vr. 123b).

²⁵⁵ *Hadâik*, 516.

²⁵⁶ *Hadâik*, 727.

12. Nevâlîzâde Sadî (ö. Safer 1042/1632)	1016 Z.	Hidayet Efendi yerine Vefâ'da Hâkâniye (1010 Ş. Hankâh Medresesi) ²⁵⁷
13. Sinan Efendizâde Mehmed (ö. 1027/1618)	1019 Ca.	Nevâlîzâde Sa'dî Çelebi yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁸
14. Muhteşem Rıdvan (ö. 1032/1622-23)	1021 C.	Sinanzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁵⁹
15. Şaravî Abdürrahim (ö. 1048/1638)	1022 C.	Rıdvan Efendi yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶⁰
16. Çavuşzâde İbrahim (ö. 1050/1640-41)	1023 R.	Hâkâniye-i Vefâ 'da ²⁶¹
17. Minkârî Ömer (ö. 1034/1624-25)	1026 M.	Çavuşzâde yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶²
18. Arap Hoca (ö. 1032/1623)	1027 Ra.	Minkârî Ömer yerine Hâkâniye- i Vefâ ²⁶³
19. Kesriyyeli Mahmud (ö. 1050/1640-41)	1027 Z.	Arap Hoca Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶⁴
20. Naib Mehmed (ö. 1055/1645)	1028 Ş.	Kesriyyeli Mahmud yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶⁵
21. Amasî Abdullah ²⁶⁶		

²⁵⁷ *Hadâik*, 749.

²⁵⁸ *Hadâik*, 627.

²⁵⁹ *Hadâik*, 666.

²⁶⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 37.

²⁶¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 101.

²⁶² *Hadâik*, 692. Minkarîzadeler ve Damadzadeler için bk. *Devletler ve Hanedanlar: Türkiye: 1074-1990*, II, Kültür Bakanlığı, Ankara 1989, s. 763 vd.

²⁶³ *Hadâik*, 670.

²⁶⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 100. Atâî, Şeyhî Çelebi (Şair Bâkî'nin oğlu Şeyhî Mehmed, ö. 1039/1630) adlı birinin 1029 Zilhicce'sinde Hâkâniye-i Vefâ'ya atandığını belirtmekteyse de (*Hadâik*, 734) kimin yerine geçtiğini zikretmemektedir. Şeyhî'nin zeylinde ise yerine geçilen kişi de verildiğinden tercihimiz Şeyhî'den yana oldu.

²⁶⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 120.

²⁶⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 252.

22. Karaçelebizâde Abdülaziz (ö. 1068/1658)	1032 B.	Amasî Abdullah yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶⁷
23. Hüsâmzâde Mustafa (ö. 1035/1625-26)	1032 Ş.	Karaçelebizâde Abdülaziz yerine Hâkâniye Vefâ ²⁶⁸
24. Tevfikizâde Ahmed Çelebi (ö. 1051/1641)	1032 Z.	Hüsâmzâde Mustafa yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁶⁹
25. Hacı Mehmedzâde ²⁷⁰		
26. Menteszâde İbrahim (ö. 1035/1626)	1033 C.	Hacı Mehmedzâde yerine Hâkâniye ²⁷¹
27. Molla Ahmedzâde Seyyid Mehmed (ö. 1059/1649-50)	1034 S.	Menteszâde İbrahim Efendi yerine Hâkâniye-i Vefâ (1032 Z. Hankâh Medresesi) ²⁷²
28. Kabakulakzâde Ebu'l-İrşad Mehmed (ö. 1061/1651)	1034 Ca.	Molla Ahmedzâde Seyyid Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷³
29. Yâverizade Kabîlî (ö. 1044/1635)	1034 Z.	Kabakulakzade Ebu'l-İrşad Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁴
30. Zağralı Mehmed (ö. 1037/1627)	1036 B.	Yâverizade Efendi yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁵
31. Kemal Efendizâde İbrahim (ö. 1067/1657)	1037 Ra.	Hoca Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁶

²⁶⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 252. Ayrıca bk. Nevzat Kaya, "Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 381.

²⁶⁸ *Hadâik*, 697.

²⁶⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 102.

²⁷⁰ *Hadâik*, 706.

²⁷¹ *Hadâik*, 706.

²⁷² *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 186.

²⁷³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 199.

²⁷⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 20.

²⁷⁵ *Hadâik*, 709.

²⁷⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 249.

32. Sermahfilzâde Mehmed (ö. 1047/1638)	1039 N.	Kemal Efendizâde İbrahim yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁷
33. Bâlîzâde Mustafa (Şeyhülislam) (ö. 1073/1662)	1040 Za.	Sermahfilzâde Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁸
34. Seyrekzâde Seyyid Yunus (Nakîbüleşrâf) (ö. 1062/1652)	1042 Ra.	Bâlîzâde Mustafa yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁷⁹
35. Hüdhüd Abdülkadir (ö. 1050/1640-41)	1043 N.	Seyrekzâde Yunus yerine Hâkâniye-i Vefâ (1040 Z. Hankâh Medresesi) ²⁸⁰
36. İmamzâde Şeyh Mehmed (ö. 1067/1657)	1048 M.	Hüdhüd Abdülkadir yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸¹
37. Emrullahzâde Mehmed (ö. 1060/1650)	1051 Ra.	İmamzâde Şeyh Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸²
38. Şeyhîzâde Şerif Mehmed (ö. 1054/1645)	1054 S.	Emrullahzâde Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸³
39. Salih Efendizâde Şeyh Mehmed (ö. 1072/1662)	1054 Z.	Şeyhîzâde Şerif yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸⁴
40. Uzun Sa'dî (ö. 1058/1648)	1057 R.	Salih Efendizâde Şeyh Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ (1054 S. Hankâh Medresesi) ²⁸⁵
41. Safvetî Mehmed (ö. 1075/1664-65)	1058 M.	Uzun Sa'dî yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸⁶
42. İcîzade Seyyid Yahya (ö. 1066/1655-56)	1059 Ş.	Safvetî Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸⁷

²⁷⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 34,78.

²⁷⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 297.

²⁷⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 202.

²⁸⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 97.

²⁸¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 247.

²⁸² *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 191.

²⁸³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 119.

²⁸⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 293.

²⁸⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 183, 160.

²⁸⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 311.

²⁸⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 232.

43. Uşşakizâde Fasihî Mehmed (ö. 1065/1654-55)	1061 Ş.	İcizade Seyyid Yahya yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸⁸
44. Kasımzâde Mehmed Salih (ö. 1070/1659-60)	1063 N.	Uşşakizâde Fasihî Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁸⁹
45. Esadzâde Seyyid Mehmed Said (Nakîbüleşraf) (ö. 1098/1687)	1065 N.	Kasımzâde Mehmed Salih yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁰
46. Hısmzâde Abdülbâkî (ö. 1085/1674-75)	1067 B.	Esadzâde Seyyid Mehmed Said yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹¹
47. Sarı Abdullah (ö. 1071/1660-61)	1070 S.	Hısmzâde Abdülbâkî yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹²
48. Kabakulakzâde Mehmed (ö. 1083/1672)	1071 M.	Sarı Abdullah yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹³
49. Örekezâde Ahmed (ö. 1109/1698)	1072 L.	Kabakulakzâde Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ (1069 M. Hankâh Medresesi) ²⁹⁴
50. Kemal Efendizâde (Mahdûm-i Kemaleddinzâde) Ahmed (Ârifî) (ö. 1076/1666)	1073 L.	Örekezâde Ahmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁵
51. Hattat Ömer (ö. 1079/1668)	1075 M.	Kemal Efendizâde Ahmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁶
52. Fenârîzâde Seyyid Mehmed (ö. 1108/1696)	1075 B.	Hattat Ömer yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁷
53. Kudsîzâde Tezkirecisi Mehmed (ö. 1097/1686)	1077 N.	Fenârîzâde Seyyid Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁸

²⁸⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 225, 621.

²⁸⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 277.

²⁹⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 542.

²⁹¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 411.

²⁹² *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 278.

²⁹³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 392.

²⁹⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 144.

²⁹⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 327.

²⁹⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 352.

²⁹⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 129.

²⁹⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 527.

54. Ak Mahmud (ö. 1115/1704)	1078 Za.	Kudsizâde Tezkirecisi Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ²⁹⁹
55. Şabanzâde Mehmed (ö. 1104/1692)	1080 R.	Ak Mahmud Efendi yerine Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³⁰⁰
56. Gümülcineli Abdullah (ö. 1098/1687)	1083 M.	Şabanzade Mehmed yerine Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ (1075 M. Hankâh Medresesi) ³⁰¹
57. Bezircizâde Mahmud Efendi (ö. 1090/1679-80)	1085 S.	Gümülcineli Abdullah yerine Hâkâniye-i Vefâ ³⁰²
58. Sadreddinzâde Sâdık Mehmed (Şeyhülislam) (ö. 1121/1709)	1086 Ş.	Bezircizâde Mahmud yerine Hâkâniye-i Vefâ ³⁰³
59. Ebussûdzâde Ahmed (ö. 1091/1680)	1089 L.	Sadreddinzâde Mehmed Sâdık yerine Hâkâniye-i Vefâ ³⁰⁴
60. Zeki Ahmed (ö. 1094/1683)	1091 S.	Ebussuudzâde Ahmed yerine Hâmis-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³⁰⁵
61. Atâullah Mehmed (ö. 1127/1715)	1093 R.	Zeki Ahmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ve fetvâ emaneti hizmeti ³⁰⁶
62. İszâde Mehmed Aziz (ö. 1100/1689)	1096 Ra.	Hâmise-i Süleymaniye itibariyle Atâullah Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ³⁰⁷
63. Kara Ebûbekir (ö. 1117/1705)	1096 Ş.	İszâde Mehmed Aziz yerine Hâkâniye-i Vefâ ³⁰⁸
64. Coğrafi (Coğrafyacı) Ebûbekir (ö. 1102/1691) ³⁰⁹	1099 S.	Kara Ebûbekir yerine Hâmis-i Süleymaniye itibariyle

²⁹⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 252.

³⁰⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 73.

³⁰¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 531.

³⁰² *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 457.

³⁰³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 313.

³⁰⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 466.

³⁰⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, III, 508, 622.

³⁰⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 372.

³⁰⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 20.

³⁰⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 277.

		Hâkâniye-i Vefâ³¹⁰
65. Menteszâde Abdürrahim (Şeyhülislam) (ö. 1128/1716)	1099 Ca.	Hâmis-i Süleymaniye itibariyle Coğrafi (Coğrafyacı) Ebûbekir yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹¹
66. Hocazâde Lütfullah (ö. 1113/1702)	1099 N.	Mentezâde Abdürrahim yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹²
67. Uşşakî Mustafa (ö. 1101/1689)	1100 S.	Hâmis-i Süleymaniye itibariyle Hocazâde Lütfullah yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹³
68. Çivizâde Atâullah (ö. 1138/1725)	10 Ş. 1100	Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Uşşakî Mustafa yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹⁴
69. Rodosî Kösec Ebûbekir (ö. 1115/1703)	1102 B.	Çivizâde Atâullah yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹⁵
70. Benlî Şaban (ö. 1121/1709)	1104 Ş.	Rodosî Ebûbekir yerine Hâkâniye-i Vefâ³¹⁶
71. Muharrem Efendi (ö. Muharrem 1110/1698)	1105 Za.	Benlî Şaban yerine Hâkâniye-i Vefâ... 1105 Z. yerlerinde Hâmis-i Süleymaniye itibarî... ³¹⁷
..... (tespit edilemedi)		
72. Seyyid Mustafa (ö. ?)	1110 S.'den önce	1 B. 1111'de Hâkâniye-i Vefâ Medresesi'nden Edirne pâyesiyile Selanik kadısı. ³¹⁸

³⁰⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, Coğrafyacı Ebûbekir'in dönemin padişahı Sultan Mehmed Han'ın (IV. Mehmed [Avcı]) fermanıyla *Coğrafya-yı Atlas* adlı kitabı Latince'den Türkçeye tercüme ettiğini ve bu nedenle "Coğrafyacı" ünvanıyla meşhur olduğunu, mevcut kitabın da kendi döneminde Hazine-i Hümâyûn'da saklandığını belirtmektedir (*Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 33).

³¹⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 33.

³¹¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 393.

³¹² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 183.

³¹³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 26.

³¹⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 600.

³¹⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 251.

³¹⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 106, 311.

³¹⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 147.

³¹⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 225.

73. Seyyid Ahmed (ö. 1128/1716)	1110 S.	Seyyid Mustafa yerine Hâmis-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³¹⁹
74. Kebîrîzâde Abdurrahman (ö. 1134/1722)	28 Za. 1110	Seyyid Ahmed yerine Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³²⁰
75. Mehmed Selim (ö. 1138/1726)	11 Ca. 1114	Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Kebîrîzâde Abdurrahman yerine Hâkâniye-i Vefâ ³²¹
76. Vardârî Şeyhzâde Mehmed (ö. ?)	20 R. 1115'te	Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³²²
77. Kaba Ömer (ö. 1127/1715)	1117 B.	Vardârî Şeyhzâde Mehmed yerine Hâkâniye-i Vefâ ³²³
78. Çıracızâde Hasan (ö. 1135/1723)	15 S. 1120	Ömer Efendi yerine Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³²⁴
79. Mustafa Efendi (ö. 1142/1729)	1 B. 1123	Hâmis-i Süleymaniye itibariyle Çıracızâde Hasan yerine Hâkâniye-i Vefâ ³²⁵
80. Narhçı Hasan Efendizâde Kasım (ö. 1128/1716)	1124 L.	Mustafa Efendi yerine Hâkâniye-i Vefâ ³²⁶
.....		
81. Medhî Mustafa (ö. ? [1 M. 1135/12 Ekim 1722 sonrası])	4 M. 1127'den önce	1 M. 1129'da Hâkâniye-i Vefâ müderrisi iken Medine kadısı oldu. ³²⁷
82. Ata Efendi Kethüdası Hüseyin (ö. 1134/1722)	4 M. 1127	Medhî Mustafa yerine Mûsıla-i Süleymaniye itibariyle Hâkâniye-i Vefâ ³²⁸

³¹⁹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 226, 391.

³²⁰ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 529.

³²¹ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 613.

³²² *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 613.

³²³ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 371, 446.

³²⁴ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 540.

³²⁵ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 661.

³²⁶ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 388.

³²⁷ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 445.

³²⁸ *Vekâyiü'l-fudalâ*, IV, 522.

.....		
83. Mustafa Edip Efendizâde Seyyid Mehmed Şemseddin	21 Ra. 1257	Hâmise-i Süleymaniye ³²⁹
.....		
84. Gelibolulu Hafız Mehmed Âdil	25 N. 1297	Hâmise-i Süleymaniye ³³⁰

3. Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) Medresesi Müderrisleri Olarak Gösterilen Kişiler

Vefâ Medresesi, özellikle müderrisleri konusunda hem Ka'riye (Hankâh) Medresesi hem de Hâkâniye-i Vefâ'yla karıştırılmıştır. Bazı araştırmalarda, Hâkâniye Dârülhadişi (Hâkâniye-i Vefâ) adıyla müstakil bir medrese işlenmesine rağmen³³¹ aynı medresenin müderrislerinin bir kısmı Ka'riye³³² bir kısmı da Vefâ Medresi'ne³³³ dâhil edilmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, bu araştırmada Vefâ müderrisleri arasında verilen 5 müderrisin üçü Hâkâniye, ikisi ise Ka'riye müderrisidir. Diğer bir araştırmada ise yukarıdaki araştırmada verilen 5 müderrise ilave olarak 53 müderris daha zikredilmiştir.³³⁴ Kronolojik sıranın da tam gözetilmediği bu listede Vefâ Medresesi müderrisleri arasında verilenlerin tamamı, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, ya Ka'riye ya da Hâkâniye Medresesi müderrisleri olup ikisinin harmanlanmasından bir liste oluşturulmuştur. Hâlbuki verilen bu müderrislerden 14'ü Hankâh (Ka'riye), 4'ü hem Hankâh hem de Hâkâniye-i Vefâ, diğerleri ise Hâkâniye-i Vefâ müderrisleri olup 2 kişi ise mükerreren zikredilmiştir.

Aşağıda Vefâ Medresesi müderrisleri olarak belirtilen kişilerin gerçekte hangi medresede müderrislik yaptıkları tabloda gösterilecektir. Her bir müderrisle ilgili kaynaklardaki bilgiler için ise ilgili medrese müderrisleri bahislerine bakılmalıdır.

³²⁹ *Tarîk Defteri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiyye, nr. 58, vr. 64a.

³³⁰ *Tarîk Defteri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiyye, nr. 57, vr. 177b.

³³¹ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 880-881.

³³² Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, I, 458-460.

³³³ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, II, 815-816.

³³⁴ Kurşun ve dğr., *Medâris-i İstanbul*, I, 291-294.

Araştırmalarda Vefâ Müderrisleri Olarak Gösterilen Kişiler ³³⁵	O Dönemde Görev Yaptıkları Medreseler (Gerçek Medreseleri)
1. Abdülkuddûs	Ka'riye (Hankâh)
2. Hısım Ali Çelebi	Ka'riye
3. Ebu'l-Meyâmin	Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ)
4. Memekzâde	Hâkâniye-i Vefâ
5. Vıhvihek	Hâkâniye-i Vefâ
6. Ahizâde Yahya	Ka'riye
7. Kâtipzâde Zeynelabidin	Hâkâniye-i Vefâ (ilk müderrisi)
8. Nefeszâde Mustafa	Hâkâniye-i Vefâ
9. Vahyizâde	Hâkâniye-i Vefâ
10. Çavuşzâde Efendi	Hâkâniye-i Vefâ
11. Sinan Efendizâde Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
12. Hoca Sadeddinzâde Abdülaziz	Hâkâniye-i Vefâ
13. Motonî Ahmed	Ka'riye
14. Arab Hoca Mehmed Efendi	Hâkâniye-i Vefâ
15. Hacı Mehmedzâde	Ka'riye
16. Minkârî Ömer	Hâkâniye-i Vefâ
17. Yâverizade Efendi	Hâkâniye-i Vefâ
18. Zağralı Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
19. Kemal Efendizâde Mahdumu	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
20. Hidayet	Hâkâniye-i Vefâ
21. Azmîzâde	Hâkâniye-i Vefâ
22. Hüdühüd Abdülkadir	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
23. Nevâlîzâde Sadî	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
24. Sermahfilzâde Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
25. Şa' ravî Abdürrahim	Hâkâniye-i Vefâ
26. Musa	Ka'riye
27. Çavuşzâde İbrahim (ikinci defa zikredildi)	Hâkâniye-i Vefâ
28. Şeyhîzâde Şerif	Hâkâniye-i Vefâ
29. Tezkireci Ahmed	Ka'riye
30. Uzun Sa'dî	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
31. Emrullahzâde Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
32. Aysî	Ka'riye

³³⁵ Baltacı'nın XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri adlı eserinde bu müderrislerden sadece ilk 5'i, *Medâris-i İstanbul* adlı eserde ise bunların da dâhil olduğu tüm müderrisler geçmektedir.

33. Kabakulakzâde Ebulirşad Mehmed Efendi	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
34. Uşşakîzâde Fasîhî Mehmed Efendi	Hâkâniye-i Vefâ
35. Bukâyî Mustafa Efendi	Ka'riye
36. Sarı Abdullah	Hâkâniye-i Vefâ
37. Bâlîzâde Mustafa	Hâkâniye-i Vefâ
38. Hattat Ömer	Hâkâniye-i Vefâ
39. Kudsîzâde Tezkirecisi Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
40. Koçbaş Mahmud	Ka'riye
41. Bezircîzâde Mahmud	Hâkâniye-i Vefâ
42. Ebussuûdzâde Ahmed	Hâkâniye-i Vefâ
43. Zeki Ahmed	Hâkâniye-i Vefâ
44. İsmailzâde Mustafa	Ka'riye
45. Kudsîzâde Tezkirecisi Mehmed (ikinci defa geçti)	Hâkâniye-i Vefâ
46. Esadzâde Seyyid Mehmed Said	Hâkâniye-i Vefâ
47. Gümülcîneli Abdullah	Ka'riye ve Hâkâniye-i Vefâ
48. Mandal Ahmed	Ka'riye
49. Şabanzâde Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
50. Fenarîzâde Seyyid Mehmed	Hâkâniye-i Vefâ
51. Şuhudî Mustafazâde Muharrem	Hâkâniye-i Vefâ
52. Hocazâde Lütfullah	Hâkâniye-i Vefâ
53. Müfettiş-i Haremeyn Abdülbakî	Ka'riye
54. Hızır Paşa İmamı Benli Şaban	Hâkâniye-i Vefâ
55. Eşrefzâde Seyyid Abdullah	Ka'riye
56. Kaba Ömer	Hâkâniye-i Vefâ
57. Medhî Mustafa	Hâkâniye-i Vefâ
58. Seyyid Ahmed	Hâkâniye-i Vefâ

Tabloda da görüldüğü üzere 58 müderrisin hiçbiri Vefâ Medresesi müderrisi değildir. Vefâ Medresesi'ne Fatih Vakfiyesi'nde değinilmemiş olması, araştırmalarda Vefâ Medresesi'nde görev yaptığı belirtilen müderrislerin hiçbirinin bu medresede çalışmamış olması ve medreseyle ilgili verilen bazı bilgilerin Hâkâniye-i Vefâ'ya ait olması kaynaklarda bu medreseyle ilgili verilen diğer bilgileri de şüpheli hale getirmektedir. Bu durumda ya böyle bir medrese hiç kurulmayıp, burası tamamen hankâh olarak faaliyetlerine devam eden bir yer idi, ya da medresenin yapısıyla ilgili verilen bilgiler III. Mehmed tarafından kurulan Hâkâniye-i Vefâ'ya ait iken bir şekilde karıştırılıp bu medreseye hamledilmiştir.

Sonuç

Osmanlı medreseleriyle ilgili bazı araştırmalarda İstanbul medreselerinden Ka'riye (Hankâh), Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ) ve Vefâ (Şeyh Ebu'l-Vefâ) medreseleri isim benzerliği dolayısıyla birbirlerine karıştırılmıştır. "Hankâh" ve "Vefâ" kelimelerinin bu medreselerin adlandırılmasında ortak kullanılması, mevcut kavram kargaşasının en önemli sebeplerinden biridir. Bu karışıklıklar, özellikle müderris biyografilerinde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan incelemede bilhassa hankâh kelimesinin bu medreselerin herbiriyle ilgili kullanım farklılığı tesbit edilmiştir.

Karıştırılan müesseselerden biri olan Ka'riye Medresesi'yle ilgili kaynaklarda iki farklı bilgi bulunmaktadır. Bunlardan birincisine göre II. Bayezid devri sadrazamlarından Atik (Hadım) Ali Paşa, Khora (Hora) Manastır Kilisesi'nden çevirttiği Ka'riye Camii bitişiğinde bir de medrese inşa etmiştir. İkincisine göre ise Kanunî Sultan Süleyman'ın eşi Hürrem Sultan, Ka'riye Medresesi'ni hankâh'tan çevirtmiştir. Bu medresenin, Atik Ali Paşa'nın Ka'riye Camii bitişiğinde olduğu söylenen medresesi mi yoksa Ka'riye Camii'nin bulunduğu bölge veya başka bir yerdeki medrese mi olduğu konusunda kaynaklardaki bilgiler net olmasa da medresenin Ka'riye Camii'nin bulunduğu Edirnekapı civarında bulunması sebebiyle bu adı almış olması ihtimalinden bahsedilmektedir. Ayrıca Hürrem Sultan'ın çevirttiği medresenin önceden hankâh olması ve Atik Ali Paşa'nın mevcut medresesinin ise hankâh'la herhangi bir bağlantısından bahsedilmemiş olması, buranın Atik Ali Paşa'nın yaptırdığı medreseden farklı bir medrese olduğunu düşündürmektedir.

Karıştırılan diğer bir medrese ise Hâkâniye-i Vefâ'dır. Vefâ'da olmasının dışında, medresenin yeriyle ilgili kaynaklarda herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Medrese adındaki hankâh kelimesi, bu medresenin Vefâ Külliyesi bünyesinde olduğu belirtilen hankâhtan çevrilmiş olmasını akla getirmektedir. Buranın Vefâ Külliyesi bünyesindeki medrese olduğu da söylenebilir ancak kaynaklardaki mevcut bilgilere göre Hâkâniye-i Vefâ, III. Mehmed tarafından; Vefâ Medresesi ise II. Bayezid tarafından inşa edilmiştir. Hâkâniye-i Vefâ'nın Vefâ Külliyesi bünyesindeki mevcut medreseyle birlikte veya bağımsız olarak dârülhadis olarak varlığını sürdürdüğü de ihtimal dâhilindedir.

Karıştırılan üçüncü medrese ise Vefa Medresesi'dir. Bu müessesenin "Hankâh" ve "Hâkâniye-i Vefâ" adlarıyla da anıldığı belirtilmiştir. Vefâ Külliyesi birimlerinden caminin ilk yapılışına "Câmi-i Hâkâniyye" terkininin

tarikh düşürülmesi, ilk bakışta bu iddiayı makul gibi gösterse de kaynaklarda yer alan Hâkâniye-i Vefâ'nın III. Mehmed tarafından inşa edilmiş olması ve buraya atanan ilk müderrisin tayin tarihi gibi bilgiler mevcut iddiayı zayıflatmaktadır. "Hankâh" ve "Hâkâniye-i Vefâ" isimleri de Vefâ Medresesi'yle ilgili olmayıp aradaki ufak nüans farklarıyla birlikte ya Ka'riye (Hankâh) veya Hâkâniye-i Vefâ (Hankâh-ı Vefâ) medreseleri hakkındadır. Vefâ semtinde bulunduğu belirtilen bu medresenin, kaynaklardaki bazı bilgiler sebebiyle, Ka'riye ile aynı medreseler olduğu akla gelse de Ka'riye'nin yeriyle ilgili hep Edirnekapı taraflarının gösterilmiş olması bu ihtimali de zayıflatmaktadır. Kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamasak da Hürrem Sultan'ın Ka'riye'de yaptığı gibi III. Mehmed'in de Vefâ Hankâh'ını medreseye veya dârülhadise çevirtmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Vefâ Medresesi'ne Fatih Vakfiyesi'nde değinilmemiş olması, araştırmalarda Vefâ Medresesi'nde görev yaptığı belirtilen müderrislerin hiçbirinin bu medreseye ait olmaması ve medreseyle ilgili verilen bazı bilgilerin Hâkâniye-i Vefâ'ya ait olması, kaynaklarda bu medreseyle ilgili verilen diğer bilgileri de şüpheli hale getirmektedir. Bu durumda ya böyle bir medrese hiç kurulmayıp, burası tamamen hankâh olarak faaliyetlerine devam eden bir yer idi, ya da medresenin yapısıyla ilgili verilen bilgiler III. Mehmed tarafından kurulan Hâkâniye-i Vefâ'ya ait iken bir şekilde karıştırılıp bu medreseye hamledilmiştir.

Kaynaklar

- Ahunbay, Zeynep, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler, Darulkurrular, Mektepler", *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (ed. Sadi Bayram), I-II, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları 1988, s. 239-309.
- Arpaguş, Hatice Kelpetin, "Kara Dâvud İzmiti", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 359-360.
- Atâî, Nev'izâde, eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye ve Zeyilleri: *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik* (nşr. Abdülkadir Özcan), II, İstanbul: Çağrı Yayınları 1989.
- Aydın, Bilgin, "Meşihat Arşivi'nde Şeyhülislamlık Merkez Kalemlerine Ait Bazı Defterler", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 2 (2000), s. 113-122.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi, *Hadîkatü'l-Cevâmi'*, I-II, İstanbul 1281.
- Ayvansarayî Hüseyin Efendi ve dğr., *Hadîkatü'l-cevâmi': İstanbul Camileri ve Diğer Dinî-Sivil Mimari Yapılar* (haz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul: İşaret Yayınları 2001.

- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (855-886/1451-1481)*, III, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü 1973.
- Baltacı, Cahit, "Hürrem Sultan", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 498-500.
- , *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, I-II, 2. Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV) Yayınları 2005.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Evkâf-ı Haremeyn Muhasebesi Defterleri (Ev.Hmh.d.)*, nr. 1045 (9 Ş. 1110/10 Şubat 1699).
- , *Kamil Kepeci Defterleri (K.K.d.)*, nr. 6589/1 (Nüfus defteri, tarih: 1206 [1791-92]), 7518 (Vazife defteri, Dîvân-ı Hümâyün Ruûs Kalemi, tarih: 1157/1744-45).
- , *Maliyeden Müdeverer Defterler (MAD.d.)*, nr. 111 (20 Ramazan 1055/9 Kasım 1645), 994 (10 M. 1086/6 Nisan 1675), 3911 (25 L. 1057/23 Kasım 1647), 15871 (17 M. 1055/15 Mart 1645).
- Canatar, Mehmet, "Cenâbî Mustafa Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 352-353.
- Çetin, Atilla, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, 13 (1981), s. 583-590.
- Çiftçi, Mehdi, *Süleymaniye Dârülhadisi*, İstanbul: Kitabevi Yayınları 2012.
- Değirmençay, Veyis- Özkan, Ahmet, "Tuhfe-i Nâil' de Konyalı Şairler", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54 (2015), s. 49-86.
- Doğanay, Aziz, "Şeyh Vefa Külliyesi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 72-74.
- Erdoğan, Abdülkadir, *Şeyh Vefa: Hayatı ve Eserleri [Fatih Mehmed devrinde İstanbul'da Bir Türk Mütefekkiri]*, İstanbul: Ahmed İhsan Basımevi 1941.
- Eyice, Semavi, "Kariye Camii", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 495-498.
- , "Cami [Mimari Tarihi]", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII, 56-90.
- Günay, Fatih, "Râşid Mehmed Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, 463-465.
- İlmiye Salnâmesi: Birinci defa*, Matbaa-i Âmire, Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye 1334 (diğer baskı: *İlmiye Salnâmesi: Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar* [nşr. Seyit Ali Kahraman v.dğr.], İstanbul 1998).
- İnalçık, Halil, "İstanbul (Tarih/Türk Devri)", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIII, 220-239.
- İpşirli, Mehmet, "Atik Ali Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IV, 64-65.

- , “Ebülmeyâmin Mustafa Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X, 362-363.
- İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri: 953 (1546) tarihli* (nşr. Ömer Lütfi Barkan-Ekrem Hakkı Ayverdi), İstanbul 1970.
- Kaçalın, Mustafa S., “Vankulu”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XLII, 513.
- Kalpaklı, Mehmet, “Fevri”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 505-506.
- Karavelioğlu, Murat Ali, “Şem’î, Prizrenli”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 505-506.
- Kartal, Şehri, *Haseki Hürrem Sultan Yapıları* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Ünivesitesi Fen Bilimleri Enstitüsü), İstanbul 2012.
- Kaya, Nevzat, “Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, 381-383.
- Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü’ş-şu’arâ* (haz. Aysun Sungurhan-Eyduran), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı 2009.
- Kurşun, Zekeriya ve dğr., *Medâris-i İstanbul: Yaşayan İstanbul Medreseleri*, I, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü 2008.
- Küçük, Raşit, “Ebû Saîd el-Hudrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X, 223-224.
- Kütükoğlu, Bekir, “Çeşmizâde Mustafa Reşid”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 289-290.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Dârü’l-Hilâfeti’l-Âliyye Medresesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 507-508.
- , “Dârülhilafeti’l-Âliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 7 (1978/1-2), s. 1-212.
- , *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2000.
- Mecmûatu’r-Resâil*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 3384.
- Meriç, Rıfki Melül (haz.), *Mimar Sinan: Hayatı, Eseri I: Mimar Sinan’ın Hayatına Eserlerine Dair Metinler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1965.
- Öngören, Reşat, “Muslihuddin Mustafa”, *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 269-271.
- Öz, Tahsin, *İstanbul Camileri*, I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1987.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar: Türkiye: 1074-1990*, II, Ankara: Kültür Bakanlığı 1989.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı 1983.

- Sahhaflar Şeyhi-zade Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bahir Efendi'nin Zeyl ve İlaveleriyle 1237-1241/1821-1826)* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı 2000.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (1003-1008/1595-1600)* (haz. Mehmet İpşirli), I- II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1999.
- Şânî-zâde Mehmed 'Atâullâh Efendi, *Şânî-zâde Târîhi* (haz. Ziya Yılmaz), I- II, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın 2008.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye ve Zeyilleri: Vekâyiü'l-fudalâ* (nşr. Abdülkadir Özcan), III-IV, İstanbul: Çağrı Yayınları 1989.
- Tanman, M. Baha, "Hankâh (Mimari), *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 43-46.
- , "Şeyh Vefa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, I-VIII, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2013, VII, 173-176.
- Târîh-i Silsile-i Ulemâ (TSU)*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 2142.
- Tarîk Defterleri*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri-İlmiyye, nr. 57 (tarih: 1230-1297), 58 (tarih: 1248-1262), 59 (tarih: 1243-1250), 60, 62 (tarih: 1262-1273), 65 (tarih: 1275-1280), 66 (tarih: 1236-), 67 (tarih: 1248-1262), 68 (tarih: 1294-1306), 71 (tarih: 1215-), 72 (tarih: 1199-1207). Süleymaniye Kütüphanesi, nr. 3844, 3845.
- Tek, Abdurrezzak, "Osmanlı Tasavvuf Tarihi Kaynağı Olarak Bursa Vefeyâtnâmelerinden *Ricâl-i Zeyniyye*", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2004/2), s. 215-230.
- Uludağ, Süleyman, "Hankâh", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVI, 42-43.
- Uşşakizâde İbrahim Efendi, *Zeyl-i Şekâik* (haz. Hans Joachim Kissling), Wiesbaden 1965.
- Yardım, Ali, "Dârülhadis (Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda)", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, 529-532.
- Yüksel, İ. Aydın, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz Selim Devri (886-926)*, V, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti 1983.
- , *Osmanlı Mimarisinde Kanûnî Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566): İstanbul*, VI, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti 2004.

